

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΓΕΩΡΓΑΚΗ

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΔΙΑΣΚΕΥΗ
“ΦΩΤΕΙΝΟΣ”

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗ

Λευκάδα 2012

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΘΟΔΩΡΗΣ ΓΕΩΡΓΑΚΗΣ - ΠΑΠΟΡΑΚΗΣ

Γεννήθηκα στο Πινακοχώρι Σφακιωτών Λευκάδος το 1954. Φοίτησα στην Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή και Πολιτικές Επιστήμες στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Επαγγελματικά έκανα καριέρα, σαν τραπεζικό στέλεχος, σε μεγάλα καταστήματα των Αθηνών, αλλά και στη Λευκάδα. Επί δεκαπενταετία (1980 – 1995) ασχολήθηκα με την αθλητική δημοσιογραφία δημοσιογραφώντας σε αθηναϊκές εφημερίδες. Έργα μου:

- 1. Το CD «Μουσικό Σεργιάνι στη Λευκάδα», με σπάνια Λευκαδίτικα τραγούδια του παρελθόντος.*
- 2. Το βιβλίο: «Σφακιώτες Λευκάδος. Το λίκνο της καρδιάς μας»*
- 3. Το βιβλίο: «Τα που θυμάμαι μολογώ – Σεργιάνι στη Λευκάδα του χθες».*
- 4. Η Ποιητική Συλλογή: <<Ψυχή μου Σκήπτρο>>.*

Επικοινωνία: thodorisgeorgakis@gmail.com

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	6
Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	10
ΟΙ ΣΦΑΚΙΩΤΕΣ.....	14
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΒΑΛΛΩΡΙΤΗ.....	18
<<ΦΩΤΕΙΝΟΣ>>	18
ΑΣΜΑΤΑ: ΠΡΩΤΟ - ΔΕΥΤΕΡΟ - ΤΡΙΤΟ.....	18
ΑΣΜΑ ΠΡΩΤΟ	19
ΑΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ	38
ΑΣΜΑ ΤΡΙΤΟ.....	55
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΓΕΩΡΓΑΚΗ.....	75
<<ΦΩΤΕΙΝΟΣ>>	75
ΑΣΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	75
Ο ΓΑΜΟΣ ΚΙ Ο ΞΕΣΗΚΩΜΟΣ	77

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η εικόνα του εξώφυλλου, που αναπαριστά τον Ζευγολάτη Φωτεινό, ανήκει σε πίνακα του Σφακισάνου ζωγράφου Θεμιστοκλή Καρφάκη.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δεκαετία του 1960 στο χωριό μου το Πινακοχώρι Σφακωτών Λευκάδος, όντας μαθητής του Δημοτικού Σχολείου, είχα υποδυθεί σε σκέτς, κατά την επέτειο της 25ης Μαρτίου, τον Ζώρζη Γρατιανό στον ΦΩΤΕΙΝΟ του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη.

Έκτοτε πάντα κουβαλώ στη μνήμη μου αποστηθισμένο σχεδόν ολόκληρο το κείμενο του έργου, ειδικότερα του πρώτου άσματος, αφού η δομή του έργου μόνο στο πρώτο άσμα δίνει την δυνατότητα να παιχθεί θεατρικά, πράγμα που με οδήγησε στον προβληματισμό, χρόνια τώρα, πρώτον, πως θα καταστεί δυνατόν να διασκευασθούν θεατρικά και τα άλλα δύο άσματα του έργου του απaráμιλλου Αριστοτέλη Βαλαωρίτη και δεύτερον, αν θα μπορούσα, κάποια στιγμή, να δημιουργήσω προσωπικά και τέταρτο άσμα, (ιεροσυλία, έ;), αφού, όπως παρατηρούν όλοι οι βιογράφοι του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, σκόπευε ο Λευκαδίτης βάρδος να δημιουργήσει και τέταρτο άσμα, όμως τον πρόλαβε ο πρόωρος θάνατός του, στο οποίο θα περιέγραφε όλα τα Λευκαδίτικα έθιμα κατά το γάμο, αλλά και τον ξεσηκωμό των Σφακισάνων κατά των Φράγκων του Ζώρζη Γρατιανού. (Γ.Σ.Π ΣΑΒΒΙΔΗ: << ΦΩΤΕΙΝΟΣ>> ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗ)

Έχοντας πάντα κατά νου ένα τέτοιο φιλόδοξο μεν, αλλά φοβερά δύσκολο εγχείρημα, το έναυσμα μου δόθηκε το καλοκαίρι του 2010. Τότε αντιπροσωπεία

του Δήμου Σφακιωτών επισκέφθηκε τα Σφακιά της Κρήτης, στα πλαίσια των έπαφών που άνοιξαν τα δύο μέρη, Σφακιώτες Λευκάδος και Σφακιά Χανίων, μετά την δεύτερη επίσημη Αδελφοποίησή τους τον Απρίλιο του 2010, (η πρώτη είχε γίνει το 1956), επισφραγίζοντας τον συγγενικό δεσμό των κατοίκων των δύο περιοχών, αφού οι Σφακιώτες Λευκάδος δημιουργήθηκαν περί τα μέσα του 15^{ου} αιώνα από Σφακιώτες (Σφακιανούς) εκπατρισθέντες υπό των Ενετών, όταν σχεδόν δέκα φορές είχαν ξεσηκωθεί ανεπιτυχώς κατά των Ενετών κατακτητών του νησιού της Κρήτης. (Πηγές: 1. ΠΑΡΙ ΚΕΛΑΪΔΗ.<< ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΦΑΚΙΩΝ. ΤΟΜΟΣ 1ος, ΣΕΛΙΔΑ 551>> 2. Αγγλικό κείμενο.<< HISTORY OF CRETE AND THE REGION OF SFAKIA>>).

Εκεί, στην πρωτεύουσα των Σφακιών, στην ορεινή Ανώπολη, πέραν απ' την θαυμάσια Σφακιανή φιλοξενία, είχαμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε θεατρική παράσταση με θέμα την Επανάσταση του 1778 στα Σφακιά, με αρχηγό τον Δασκαλογιάννη, κατά των Τούρκων, η αποτυχία της οποίας είχε σαν αποτέλεσμα τον μαρτυρικό θάνατο, με γδάρσιμο, του πρωταγωνιστή Δασκαλογιάννη. Στον ρόλο του Δασκαλογιάννη πρωταγωνιστής ήταν ο ηθοποιός Νίκος Βεργλέκης.

Όταν, στο τέλος της παράστασης, είχα μαζί του συνομιλία και του ανέφερα την επίσκεψή μας απ' την Λευκάδα, αμέσως μου μίλησε για τον ΦΩΤΕΙΝΟ

του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη. Έδειξε να γνωρίζει άριστα το έργο του Λευκαδίτη βάρδου και μάλιστα την τεχνική αδυναμία του να μεταφερθεί εξ ολοκλήρου στο σανίδι, σαν θεατρικό δρώμενο.

Ακριβώς αυτή η επισήμανση του ηθοποιού μου δημιούργησε την στέρεη, πλέον, πεποίθηση και την ιδέα για την επιχειρούμενη προσπάθεια.

Η ΔΙΚΗ ΜΟΥ ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΑΣΜΑΤΟΣ

Με δέος και απέραντο σεβασμό προς τον ογκόλιθο των Ελληνικών Γραμμάτων, τον Πανελλήνιο Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, εγώ ο ελάχιστος, επιχειρώ αυτή την παρέμβαση στον ΦΩΤΕΙΝΟ, ώστε να καταστεί θεατρικά αξιοποιήσιμος. Επί πλέον με περισσότερο δέος και φόβο, προχωρώ, όπως προανέφερα, στην δική μου δημιουργία του συμπληρωματικού τετάρτου άσματος, το οποίο, περιλαμβάνει τα του γάμου της Θεοδούλας και του Λάμπρου, σύμφωνα όλα με τη Λευκαδίτικη παράδοση, αλλά και τον μεγάλο ξεσηκωμό των Σφακισάνων κατά του δυνάστη Ζώρζη Γρατιανού. Επί πλέον μέγιστο μέλημά μου να διατηρήσω την πλουσιότατη Σφακισάνικη και Λευκαδίτικη ντοπιολαλιά, όπως ακριβώς με θαυμαστό τρόπο χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης.

Θαρρώ πως η βιωματική μου γνώση της ντοπιολαλιάς και όλων των εκφάνσεων του χωριάτικου Λευκαδίτικου γάμου, έτσι όπως τον

έζησα στο χωριό μου, το Πινακοχώρι Σφακιωτών, θα μου επιτρέψει να έχω μια ολόπλευρη περιγραφή του, δεδομένου ότι και τον δικό μου γάμο τέλεσα με όλα τα πατροπαράδοτα Σφακισάνικα έθιμα. Σε ότι αφορά την λογοτεχνική αξία του δικού μου ταπεινού πονήματος του τετάρτου άσματος, αυτό ταπεινά το αφήνω στα χέρια των ειδικών και των κριτικών.

Σε ότι αφορά τα τεχνικά στοιχεία της επιχειρούμενης θεατρικής διασκευής των τριών ασμάτων, δεν αφαίρεσα ούτε κόμμα απ' τα κείμενα του μεγάλου ποιητή. Όλοι οι διάλογοι των ηρώων του έργου παραμένουν αυτούσιοι. Μόνο οι αναφορές του ποιητή σε τρίτα πρόσωπα απαγγέρονται από αναλογίου απ' τον Αφηγητή, που εισάγω στην διαδρομή του έργου. Ακόμη επεχείρησα ελαφρά αναδιάταξη στην εισαγωγή του δευτέρου άσματος, την οποία τοποθέτησα σαν εισαγωγή του πρώτου άσματος και του έργου γενικότερα, αφού το περιεχόμενό της είναι ιδανικό για να προϊδεάσει τον αναγνώστη και τον θεατή, για το <<Βασίλειο του Φωτεινού>> στον εγκρεμνό του Κόντρου.

Να παρατηρήσω, επί πλέον, πως, δυνητικά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην μουσική επένδυση του διασκευασμένου θεατρικά έργου, τα δύο μουσικά έργα που τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκαν με μελοποιημένα αποσπάσματα απ' τον ΦΩΤΕΙΝΟ του Βαλαωρίτη. Πρώτον απ' το έργο του μουσικού Παναγιώτη Φίλιππα, με τον οποίο συνεργάστηκα

σαν επιλογέας των στίχων και των τραγουδιών, τα οποία συγένησα με δουλειά χρόνων από χωριό σε χωριό του νησιού, στο δημιουργηθέν CD με τίτλο <<ΜΟΥΣΙΚΟ ΣΕΡΓΙΑΝΙ ΣΤΗΝ ΛΕΥΚΑΔΑ>>. Δεύτερον, απ' το σπουδαίο έργο του Λευκαδίτη μουσικού Διονύση Γράψα με μελοποιημένα αποσπάσματα του Φωτεινού, και με απόδοση κειμένων απ' τον Λευκαδίτη ηθοποιό Δημήτρη Βερύκιο, το έργο παρουσιάστηκε το καλοκαίρι του 2010 στους Σφακιώτες με την πολυμελή χορωδία της ΔΕΗ.

Ευελπιστώντας πως προσφέρω, με τις ταπεινές μου γνώσεις και δυνάμεις μια πλατύτερη διάδοση του μοναδικού ΦΩΤΕΙΝΟΥ, παρουσιάζω την δική μου προσθήκη του τετάρτου άσματος κα την ολοκληρωμένη θεατρική διασκευή του έργου, στο ελληνικό κοινό, για να γνωρίσει πλατύτερα τον μεγάλο πατριωτισμό του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη και την διαρκή του μάχη κατά της ξενοκρατίας, μια μάχη που απόκτησε διαχρονική επιδίωξη για τον Ελληνισμό, ιδιαίτερα, μάλιστα τα τελευταία χρόνια (2010 και εφεξής) που η πατρίδα μας αντιμετωπίζει τον ακήρυχτο οικονομικό πόλεμο των δυνατών του κόσμου.

ΛΕΥΚΑΔΑ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2012

Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Η γέννηση του ΦΩΤΕΙΝΟΥ μπορεί να χρονολογηθεί με αρκετή ακρίβεια, από τρεις επιστολές του ποιητή

προς τον γιό του Ιωάννη (Νάνο) Βαλαωρίτη, ο οποίος παραστέκονταν, μέσα στην Χώρα της Λευκάδος, και όχι στο νησάκι της Μαδουρής, στον ήδη άρρωστο πατέρα του Αριστοτέλη, τον οποίο ταλάνιζαν καρδιακά προβλήματα. Απ' τις επιστολές αυτές συνάγεται το συμπέρασμα πως η συγγραφή του ΦΩΤΕΙΝΟΥ έγινε μέσα σε τέσσερεις μήνες, απ' τον Φεβρουάριο μέχρι τον Ιούνιο του 1879, ελάχιστα χρονικό διάστημα πριν τον θάνατό του, στις 27 Ιουλίου του ίδιου έτους.

ΑΣΜΑ ΠΡΩΤΟ. Το Νοέμβρη του 1356 σ' ένα χωράφι στους Σφακιώτες Λευκάδος. Ο παλιός κλέφτης και πολέμαρχος Φωτεινός οργώνει το χωράφι του με τον γιό του Μήτηρο. Ο Φράγκος αφέντης του νησιού Τζώρτζης Γρατιανός έχει βγεί για κυνήγι στην περιοχή με την συνοδεία του. Τα άλογα και τα λαγωνικά του ποδοπατούν το χωράφι του Φωτεινού, ο οποίος με σφεντόνα χτυπά τα σκυλιά του Γρατιανού. Ο αφέντης του νησιού καταφτάνει και χτυπά στην κεφαλή τον γέρο Φωτεινό, ενώ διατάζει τους υποτακτικούς του, για τιμωρία, να του συντρίψουν τα δάχτυλα πάνω στην χειρολαβή του αλετριού του. Συγχρόνως με λόγια σκληρά προσβάλλει το εθνικό φιλότιμο του γέρο πολέμαρχου. Σαν έφυγαν όμοια αγρίμια οι Φράγκοι, ο λαβωμένος Φωτεινός ορκίζει τον γιό του Μήτηρο για εκδίκηση και εκδιωγμό του Γρατιανού απ' το νησί.

ΑΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ. Μάρτιος του 1357, στον πύργο του Φωτεινού γύρω απ' την φωτιά ο γέρο κλέφτης διηγείται τα κατορθώματά του στην αγαπημένη του κόρη Θεοδούλα, έμεινε παιδούλα ορφανή απ' την μάνα της. Ο πατέρας μαντεύει πως η κόρη του θέλει για άντρα της τον Λάμπρο, τον γιό του Φλώρου Χτενά, συμπολεμιστή και συντρόφου του, η δε Θεοδούλα μαντεύει πως ο πατέρας της μαζί με τον μέλλοντα πεθερό της Φλώρο Χτενά, μαζί με τους γάμους της με τον Λάμπρο, σχεδιάζουν και επανάσταση κατά του Γρατιανού

ΑΣΜΑ ΤΡΙΤΟ. Η Θεοδούλα κοιμάται, ο Φωτεινός και ο Φλώρος πίνουν και κουβεντιάζουν. Μιλούν πρώτα για τον γάμο και ύστερα για τον ξεσηκωμό. Ορίζουν και τα δύο μεγάλα γεγονότα για την Κυριακή του Θωμά. Ο Λάμπρος και ο Μήτρος έχουνε πάει στην Κεφαλλονιά για να ζητήσουν την βοήθεια του αφέντη της Κεφαλλονιάς Νικηφόρου. Όταν φτάνουν τα δύο παλικάρια και αναγγέλουν την ευτυχή κατάληξη της αποστολής τους, τότε τους αναγγέλλουν τ' αρραβωνιάσματα του Λάμπρου και της Θεοδούλας, η οποία στο κρεβάτι της κρυφακούει. Ο Φωτεινός στέλνει τον Μήτρο στα Μπροστίνα χωριά της Λευκάδας να καλέσει στους γάμους και στον ξεσηκωμό και ο Φλώρος με τον Λάμπρο αναλαμβάνουν την ίδια αποστολή για τα Πίσω χωριά του νησιού.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΓΕΩΡΓΑΚΗ: ΑΣΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΣΜΑ Δ. Η Λαμπρή πλησιάζει, κοντά και η μεγάλη μέρα του Αϊ Θωμά. Οι ετοιμασίες για τους γάμους των παιδιών είναι στο αποκορύφωμά τους. Όλα τα έθιμα του Λευκαδίτικου γάμου τηρούνται με ευλάβεια. Καταρτίζουν το λιγατοχάρτι στο οποίο αναγράφονται επακριβώς όλα τα προικιά της νύφης, σε ακίνητα και κινητά. Πλένουν τα μαλλιά της νύφης στην πηγή της Αρκολιάς, με τα οποία θα γεμίσουν τα στρώματα του νιόφωτου. Κάνουν τα προζύμια στο σπίτι της νύφης για να φτιάξουν το κουλούρι της, που θα μοιράσουν στο τραπέζι του γάμου. Την Παρασκευή το απόγευμα γίνονται τα Καρφώματα, όπου ρίχνουν τα προικιά της νύφης σε κόμπους, για να μεταφερθούν με τα άλογα στο σπίτι του γαμπρού.

Έρχονται την παραμονή του γάμου οι συγγενείς των μελλονύμφων με τα κανίσκια στα σπίτια του γαμπρού και της νύφης. Και την Κυριακή απολείτουργα γίνονται τα στέφανα. Ακολουθεί γλέντι με τραγούδια και χορούς. Πάνω στον κολοφώνα του γλεντιού αγγελιαφόρος φέρνει το μήνυμα πως ο Γρατιανός με τους υποταχτικούς του και εκατό άνδρες του ναυάρχου Σοράτζου, έχουν φτάσει στην Επισκοπή των Σφακιωτών, εκεί ενώθηκαν με κάποιους άλλους Φράγκους που ήταν κλεισμένοι στο μοναστήρι και έχουν κάψει τις αχυροκαλύβες – κατοικίες των Σφακισάνων ξωμάχων, πέριξ του μοναστηριού. Αστράφτει και βροντά ο Φωτεινός και δίνει το σύνθημα και τις οδηγίες για την μεγάλη σύγκρουση. Με σχέδιο

στρατηγικό οδηγεί τον Γρατιανό στο φαράγγι της Μέλισσας, όπου τα στενά εμποδίζουν τη διαφυγή τους στην Χώρα. Αναγκάζονται να αναρριχηθούν στα απότομα πρανή του φαραγγιού και να δώσουν εξαντλημένοι και πανικόβλητοι τη μάχη με τους πεντακόσιους σπλίτες και τους σαράντα καβαλάρηδες του Φωτεινού. Ο νικητής ο Φωτεινός φέρεται μεγαλόψυχα στον άνθρωπο που του σύντριψε τα δάχτυλα, αλλά τον στέλνει αιχμάλωτο στον Νικηφόρο Β, τον δεσπότη της Ηπείρου, ο οποίος είχε συνδράμει στον ξεσηκωμό των Σφακισάνων.

ΟΙ ΣΦΑΚΙΩΤΕΣ

Τρείς λόγιοι, φαίνεται, να ώθησαν τον Βαλαωρίτη να διαλέξει τα χωριά των Σφακιωτών, όπου εκτυλίσσεται η υπόθεση του απαράμιλλου επικολυρικού του έργου.

Πρώτον. Το γεγονός ότι ο Γερμανός Κάρολος Χόπφ, ο οποίος διέσωσε στην ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ του το ιστορικό

γεγονός, αναφέρει σαν τόπο διεξαγωγής των συγκρούσεων μεταξύ των χωρικών της Λευκάδος και των Φράγκων του Ζώρζη Γρατιανού την Επισκοπή, το μοναστήρι που διασώζεται σήμερα στην κορυφή του χωριού Σπανοχώρι των Σφακιωτών και εν συνεχεία στην Μέλισσα. Η σύγκρουση πέρασε στην τοπική και υπερτοπική ιστορία σαν <<Η Επανάσταση της Βουκέντρας, το 1357>>.

Δεύτερον. Στον ίδιο χώρο των Σφακιωτών, με πρωταγωνιστές και πάλι τους Σφακισάνους, τους οποίους ακολούθησαν και τα άλλα χωριά του νησιού, έχομε τη μεγάλη σύγκρουση τους με τους Άγγλους κατακτητές του νησιού, το Φθινόπωρο του 1819. << Το Ρεμπελιό των Χωρικών >>, όπως πέρασε στην ιστορία ο νέος ξεσηκωμός, τώρα κατά των Άγγλων, ξεκίνησε όταν οι Άγγλοι επέβαλαν νέα φορολογία, στους ήδη εξαθλιωμένους και φτωχούς ξωμάχους κατοίκους του νησιού, προκειμένου να διανοίξουν τον δίαυλο μεταξύ Λευκάδος και Ακαρνανίας στην περιοχή του Ενετικού κάστρου. Η μάχη που έγινε στην τοποθεσία Μπόζα, στο μεσοδιάστημα του δρόμου Λευκάδα – Σφακιώτες, μεταξύ του συντεταγμένου στρατού των Άγγλων, που έφτασε απ’ την Κέρκυρα, και των χωρικών του νησιού, ήταν αιματηρή, με πολλούς νεκρούς χωρικούς

Τρίτον. Υψηλό αγωνιστικό φρόνημα διακατέχει, απ’ τα βάθη των αιώνων, τους κατοίκους των εφτά

χωριών των Σφακιωτών, οι οποίοι, κατά καιρούς, έχουν γίνει οι μπροστάρηδες τεσσάρων ξεσηκωμών των κολλήγων του νησιού, φρόνημα που εκπορεύεται απ' τις Κρητικές ρίζες αυτών των κατοίκων, και δη απ' τα Σφακιά των Χανίων.

Έφτασαν και εγκαταστάθηκαν στο κεντρικό οροπέδιο της Λευκάδας περί τα μέσα του 15^{ου} αιώνα, εκδιωγμένοι σαν στασιαστές απ' τους Ενετούς, οι οποίοι κατείχαν απ' το 1204 τη Μεγαλόνησο. Τουλάχιστον δέκα φορές, σύμφωνα με τις Κρητικές ιστορικές πηγές στασίασαν ανεπιτυχώς οι Σφακιώτες, αφού έτσι αποκαλούνταν μέχρι το 1900 περίπου οι κάτοικοι των Σφακιών Χανίων, οι σημερινοί Σφακιανοί, όπως προκύπτει απ' τις κατωτέρω ιστορικές πηγές. (1. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΑΛΙΔΑΚΗ. <<ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΦΑΚΙΩΝ>>. 2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΑΘΑ. <<ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΕΛΛΑΣ. ΣΕΛΙΔΑ 363>> 3. ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ <<ΞΕΝΟΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 333 μΧ – 1700. ΣΕΛΙΔΑ 120>> 4. Κωνσταντίνου Βοβολίνη <<Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ. ΣΕΛΙΔΑ 120>>). Οι Ενετοί καταχτητές εξεδίωκαν τους στασιαστές Σφακιώτες (Σφακιανούς) προς τα Επτάνησα, τα οποία κατείχε η Δυναστεία των Τόκκων, (1362 – 1479). Αυτή η δυναστεία κατέβαλε εργώδεις προσπάθειες να εμπλουτίσει το αραιοκατοικημένο τότε νησί της Λευκάδος με νέους κατοίκους. (Πηγές: 1. Πάνου Ροντογιάννη <<ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΛΕΥΚΑΔΟΣ. ΣΕΛΙΔΑ 334>> 2. Σπύρου

Ασωνίτη: <<ΤΟ ΝΟΤΙΟ ΙΟΝΙΟ ΣΤΟΝ ΟΨΙΜΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ. ΣΕΛΙΔΑ 251 >> και 3.. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΑΧΑΙΡΑ. <<Η ΛΕΥΚΑΣ ΕΠΙ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ. ΣΕΛΙΔΑ 131>>). Οι δύο δυναστείες – κατακτήτριες του νησιού, που προηγήθηκαν των Τόκκων, αυτές των Ορσίνι (1294 – 1332) και των Ανδηγαυών (1332 – 1362), είχαν αποψιλώσει από κατοίκους το νησί, οι κάτοικοι του οποίου έφευγαν απέναντι στην γειτονική Ακαρνανία, εξ αιτίας των δυσβάστακτων φόρων που επέβαλαν, αλλά και απ' την δεσποτική και τυραννική συμπεριφορά τους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΒΑΛΛΩΡΙΤΗ

<<ΦΩΤΕΙΝΟΣ>>

ΑΣΜΑΤΑ: ΠΡΩΤΟ - ΔΕΥΤΕΡΟ - ΤΡΙΤΟ

ΑΣΜΑ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΟΥ ΦΩΤΕΙΝΟΥ

(Παρουσίαση απ' τον αφηγητή του πύργου –
αγροικίας του Φωτεινού στον εγκρεμό του
Κόντρου.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Φωλιάζουν οι σταυραετοί στου βράχου τα στεφάνια,
εφώλιασε κι ο Φωτεινός στον εγκρεμό του Κόντρου.
Τέσσαροι τοίχοι κάτασπροι, ο κάτοικας, τ' αχούρι, η
μάντρα για τα πρόβατα, μια δεκαριά κυβέρτια,
πλατύς, καθάριος οβορός, ζωσμένος διπλολίθι, όπου
επρασίνιζε πυκνός ο νύλακας, το μύρτο, τ'
αγιόκλημα, η μελετινή, κι όπου άπλωνε ένας φράξος
τα δροσερά κλωνάρια του σφιχτά περιπλεγμένα μ'
ένα φτακοίλι καρπερό και μ' ένα βοϊδομάτη.

Είν' το βασίλειο του φτωχού. Τ' άρεσε πάντα εκείθε
να χαιρέται τη θάλασσα, π' όσο πλατύτερ' είναι τόσο
σου κλέφτει την καρδιά, τόσο το νου σου πνίγει. Την
έβλεπε χίλιες μορφές ν' αλλάζει, χίλιες όψεις, πότε να
γλείφει το γιαλό, προσκυνημένη δούλα, και πότε να
το μάχεται, τρελλή, ξεστηθωμένη, μ'
ανεμοσκορπιστα μαλλιά και μ' αφρισμένο στόμα. Κ'
ήταν η έρμη, Ελληνική! Κ' υπόφερνε να νοιώθει τα
φράγκικα τα κάτεργα τη ράχη της να οργώνουν, και
να της δέρνει τα πλευρά με τα κουπιά του ο Ξένος!

Μέσα δεν είχε χώρισμα ο φτωχικός ο πύργος κι απ' άκρη σ' άκρη είν' ανοιχτός. Ολόγυρα στον τοίχο κρέμονται τα δοξάρια του, με το σπαθί μια ζώστρα, ένα πελέκι σκαλιστό σεδεροστειλιασμένο, τ' ακοίμητο καντήλι του εμπρός σε μιάν εικόνα, πόδειχνε την Ανάσταση, κι έφερνε κρεμασμένη, σαν τάμα, σαν προσκύνημα, τη φοβερή σφεντόνα. Και σκορπισμένα εδώ κ' εκεί χίλιων λογίων συγύρια: αρήλογος, πινακωτή και πλάστης και δρυμόνι, η ανέμη για τα γνέματα, το τυλιγάδι, η δρούγα, ο οίκος με τα μάλλινα τα παρδαλά διπλάρια, και μια κρεμάθα με πυτιές σιμά στον καπνοδόχο, κι ο λυχνοστάτης στη γωνιά, κι ένας αλατολόγος, και του φτωχού το χάλκωμα, και λιναροσκουλίδες, και του γιωργού τα σύνεργα: βουκέντρες, καρπολόγοι, και δικριάνια ένα σωρό, και δέμα μ' αντιράβδια. Και πάνω στα καταχυτά, φωλιές χελιδονίσσιες που δεν επείραζε κανείς, και φέραν κάθε χρόνο μέσα σ' αυτή την κιβωτό χαρά, ζωή κι ελπίδες.

(Στην σκηνή, ή σε ανάλογο σκηνικό, βρίσκονται ο γέρο Φωτεινός με τον καλόγερο Νικήτα, ο οποίος του διηγείται τα περασμένα μεγαλεία του Ελληνισμού, μέσα απ' την διήγηση του αφηγητή.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Ήρθε στην Κόκκινη Εκκλησιά εξήντα χρόνους πίσω, ένας σοφός καλόγερος φευγάτος απ' την Πόλη κ' έμειν' εκεί κι ασκήτευε. Τον έκραζαν Νικήτα. Ήξερε

Εικόνα 1 – Έριξ' ο Μήτρος τ' ορφανό τὰ' αλέτρι του στον ώμο...

γράμματα πολλά και γιάτρευε του κόσμου, με ξόρκια και με βότανα, τα χίλια μύρια πάθη: το ρίμα, το κακό σπυρί, τη φάγουσα, τη λέφα, το μαλαθράκι, το καρφί, τη λιόκρη, τη λύσσα.

Εκείνος τού'πε μια φορά, που βρέθηκαν μονάχοι να κάθονται απολείτουργα στο πέτρινο πεζούλι του Αι – Λιά στην Εγκλουβή, την περασμένη δόξα και τ' άμετρα τα βάσανα του δύστυχου του Γένους. Του' πε το πώς ανάμεσα σε τρίβολα κι αγκάθια, μια μέρα θέλησε ο θεός να σπείρει ένα λουλούδι, σπού' χε χίλιες ομορφιές και χίλιες ευωδίες, κι όπου όταν εμεγάλωσε και πρόβαλε δροσάτο δεύτερος ήλιος έλαμψε, και την ψυχή του κόσμου, π' ούτε δεν είχε ανάκαρα κρυφά ν' αναστενάξει, τη ζέστανε, τη στόλισε μ' ακούραστα φτερούγια, την έμαθε πως να πετά. Και το λουλούδι εκείνο, πόπρεπε να ν' αμάραντο το βάφτισεν Ελλάδα.

Τόδειξ' εκεί παράμερα τη Σάλτηνη, τον Κόρφο, και τού' πε πως αντάμωσαν και πως κριαρωθήκαν, μέσα σ' αυτό το στένωμα, για τη σκλαβιά του κόσμου δυό πολεμάχοι φοβεροί, και πως ο νικημένος, από δυό λάμπες πόβλεπε ν' αστράφτουν εμπροστά του – της Κλεοπάτρας τη ματιά κ' ένα μεγάλο θρόνο – εδιάλεξε την ομορφιά και σβήστηκε μαζί της.

Και τού' πε πως ο νικητής, για να φυλάξει πάντα τη δόξα του ολοζώντανη και τη χρυσή του μοίρα, εξεθεμέλιωσε σκληρά χώρες, χωριά και τάφους, κ' έχτισε τη Νικόπολη, κουφάρι με κουφάρια,

σύντριμμα με συντρίμματα, κ' ήταν σεισμός ο χίστης, Του' πε πως ένας βασιλιάς ο Μέγας Κωνσταντίνος, τη πρώτη μέρα πόδραξε στα χέρια την κορώννα, εξάνοιξ' ότι επάνω της, πηχτή – πηχτή σαν αίμα, την εσκοτίδιαζε η σκουριά και θα την έτρωγε όλη αν δεν της έδιδε βαφή και βάφτισμα και χρίσμα τη λάμπη της Ανατολής, το φως του Σταυρωμένου, και του Βοσπόρου τα νερά.

Και πάραυτα φυτρώνει, στο πρόσταγμα του γίγαντα, μέσ' απ' τα κύματά μας, το Κράτος το Βυζαντινό πόζησε χίλια χρόνια, χωρίς ένα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα για να κρατεί την άβυσσο που μούγκριζε να πνίξει τη Δύση την αχάριστη. Κι ωστόσο, μιάν αυγή, Φράγκοι φονιάδες χριστιανοί, με προδοσιά, μ' απάτη, του φόρεσαν τα σίδερα, του σάλεψαν τη ρίζα, και το κατάκοψαν σκληρά σ' αμέτρητες λουρίδες.

Ύστερα πάλε ανάζησε, κ' έρευε λίγο – λίγο σαν πλάτανος που πάλιωσε και βλέπει κάθε μέρα κατάξερσι να πέφτουνε οι κλώνοι του ένας – ένας με κάθε βαρυχειμωνιά, και που δεν συγκρατιέται, γιατί έχει κούφια την καρδιά, παρά με λίγη φλούδα.

(Αποσύρονται Φωτεινός και καλόγηρος, ή το σχετικό σκηνικό, και ο αφηγητής συνεχίζοντας μας εισάγει σιγά – σιγά στην υπόθεση του έργου.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Τα γνώριζ' όλα ο Φωτεινός, κι όταν εκείθ' επάνου
ολόγυρά του εκοίταζε κ' έβλεπ' αυτούς τους τάφους,
όλον αυτόν τον ξεπεσμό, όλην αυτήν την νέκρα,
έμενε σαν παράλυτος, και για να διώξει, ο μαύρος,
την καταχνιά που επλάκωνε την άκακη ψυχή του,
έφευγε τον απέραντο, τον πεθαμένο κόσμο, και
γύρευε παρηγοριά στα κατορθώματά του που' ταν
ακόμα ζωντανά, και στύλωνε το μάτι μ' ανέκφραστη
κρυφή χαρά στου Καλαβρού τα πλάγια, στην
λαγκαδιά της Μέλισσας, στις Σπαθαριές, στον Κάπρο,
στα χίλια τα λημέρια του, και τότε, αναπαμένος
έριχνε λίγο κρίθινο ψωμί μες στο σακούλι, έβανε
μπρός τα βόδια του κ' έτρεχε στο χωράφι.

(Το δράμα αρχίζει με πρωταγωνιστές τον Φωτεινό
και τον γιό του Μήτρο και σκηνικό βουκολικό)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Πάρ' ένα σβώλο Μήτρο, και διώξ' εκείνα τα σκυλιά
που μου χαλούν το φυτό. Ο χερουλάτης έφαγε τ'
άχαρα δάχτυλά μου, και στην αλετροπόδα μου
ελιώσαν τα ήπατά μου. Δυό μήνες έρεψα εδεδώ,
εσάπισα στη νώπη μ' αρρώστια, με γεράματα!
Βάσανα, νήστεια, κόποι για αυτό το έρμο το ψωμί!
Και τώρα που προβαίνει σγουρό, χολάτο από τη γη,
που πριν το φαν χορταίνει τα λιμασμένα μου παιδιά,
να το πατούν εμπρός μου με τόση απίστευτη απονιά
οι δυνατοί του κόσμου! Εξέχασες και δε μ' ακούς,
εσένα κράζω Μήτρο. Διώξε σου λέω τα σκυλιά που
μας χαλούν το φυτό!

ΜΗΤΡΟΣ

-Είναι του Ρήγα, δεν κοτώ... Για κοίταξ' εκεί πέρα να ιδείς τι θρός που γίνεται, τι χλαλοή πατέρα!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Τι Ρήγας, τι Ρηγόπουλα! Είν' ο καινούργιος κύρης που πλάκωσε, με ξένο βιός να γίνει νοικοκύρης.

Παλιόφραγκοι που πέφτουνε σαν όρνια στα ψοφίμια, εκείνοι πάντα κυνηγοί και πάντα εμείς αγρίμια... Και σύ τους τρέμεις, βούβαλε! Παιδί μες στη φωτιά σου, που τρίβεις στουρναρόπετρα μ' αυτά τα δάχτυλά σου, πόχεις τετράδιπλα νεφρά, και ριζιμό τα στήθια, τους βλέπεις και σε σκιάζουνε! Ο δούλος είν' αλήθεια, λίπο ποτάζει μοναχά, ψυχή κ' αίμα δεν έχει...

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Κι ο γέροντας μ' απίδρομο σαν παλλικάρι τρέχει, κι αρπάζει τη σφεντόνα του. Έχει χολή στα μάτια. Με το σφυρί του ένα γουλί το σπά σε δυό κομμάτια και το σταφνίζει στο καυκί. Γοργά την ανεμίζει και τήνε σκάει με δύναμη. Ανοίγει το λιθάρι και θυμωμένο ένα σκυλί πληγώνει στο ποδάρι κι έν' άλλο χτυπάει στο κούτελο και το ξαπλώνει χάμου.

(Θριαμβευτικά γυρίζει προς το μέρος του Μήτρου ο Φωτεινός...)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Βλέπεις, εγώ δεν τους ψηφώ, με τα γεράματά μου.

ΜΗΤΡΟΣ

-Πατέρα, τί ναι πόκαμες!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Περίδρομος κεφάλα, μη βλαστημήσω το βυζί που σόδωκε το γάλα. Δε νοιώθεις πως τους σχαίνομαι! Όλην αυτήν την ψώρα οπόρχεται κάθε φορά και μας δαγκάει τη χώρα – όπως είν' ένας ο θεός κ'εγώ' μαι Λευκαδίτης – την έπαιρνα όλη επάνω μου και πνίγομουν μαζί της.

Και συ, του γέρο Φωτεινού μονάκριβο βλαστάρι, του λύκου τ' ανυπόταχτου, αγγόνι του Θειοχάρη, π' άλλη τροφή δεν έλαβες να φας και να χορτάσεις, για να σου βάψει την καρδιά και να ριζοδοντιάσεις, παρά την έχτρα την παλιά πού' ναι θεμελιωμένη, σκληρή, πατροπαράδοτη, άφθαρτη, στοιχειωμένη, για κάθε ξένην αφεντιά, βαθιά μες στη γενιά μας – εσύ θελέσι, στέκεσαι και βλέπεις τη σπορά μας να την πατούν οι αλλόφυλοι και χάσκεις σα λουρίτης... Ού να χαθείς! Με ντρόπιασες! Δεν είσαι Λευκαδίτης!

ΜΗΤΡΟΣ

-Μη προπαίρνεις άδικα, Πατέρα μου, είναι τόσοι! Περνούν σαν μαύρος σίφουνας ... σφιχτά μας έχουν

ζώσει. Επιάσαν άλλοι τα ριζά κι άλλοι χτυπούν τη
λάκκα, ξεθεμελιώνουν σχιναριές, δεν άφησαν
ασφάκα, φωνές και χλιμιτίσματα, αλαλαγμοί και
χτύποι... Πάνε του γέρο Δημουλά οι παινεμένοι
κήποι, πάνε και φράχτες και λιθιές!

Σα να΄ ταν λυσσασμένοι, με τ΄ άλογά τους του ριχτού,
ορμήσαν μανιωμένοι να φτάσουν ένα δύστυχο,
πατέρα, μισολάγι που τό΄ φεραν κυνηγητά οι σκύλοι
από το πλάγι. Λες κ΄ είν΄ ανεμοστρόβιλος! Εμπρός...
εμπρός απ΄ όλους έν΄ άλογο σιδέρικο σκορπά
λιθάρια, σβόλους, και στη χρυσή τη σέλα του βαστά
έναν καβαλάρη οπού πετά σαν αιτός και που κρατεί
κοντάρι...

Πω πω Πατέρα χαλασμός για μια νεροχελώνα – δεν
είναι μεγαλύτερο... Πήρε τον ψυλλιθρώνα, και
τόχασαν στο πάτημα... Ολόγουρα αλωνίζουν αμέτρητα
λαγωνικά, κι αναποδογουρίζουν τ΄ αμπελοφύτια του
Χτενά, του Κούρτη τα λινάρια. Πήραν ξελάκου μια
κοπή και σφάζουν τα κριάρια οι σκύλοι τους που
εμάνιωσαν...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Κι ακόμα δεν τους τρώμε! Το βλέπεις αν είμ΄ άδικος
όταν τους καταριώμαι.

ΜΗΤΡΟΣ

-Πατέρα μου, εσταμάτησαν... Ω δυστυχιά μου !
εφθάσαν και τα σκυλιά που ελάβωσες! Οι κυνηγοί τα
πιάσαν και τα' φεραν στον αρχηγό... Μας είδανε,
πατέρα...εχούμησαν επάνω μας... ήρθ' η στερνή μας
μέρα...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Να μη σαλέψεις από δω, μην ανασάνεις λέξη, να
ιδούμε αυτός ο ποταμός ως πόσο θα να τρέξει.
Πιάσε τα βόδια μη σκιαχτούν... Α Μήτηρο, χέρι –
χέρι... Μόχτα, μωρέ, και πλάκωσαν... Πρόσεχε το
Δευτέρη.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Ολόρθος μένει ο γέροντας, θολός, στο πάτημά του,
και καρτερεί το σίφουνα που μούγκριζ' εμπροστά
του. Κάτασπρο το κεφάλι του, πυκνό, μακρύ, το γένι
στα λιοκαμένα στήθια του αφράτο κατεβαίνει σαν
ανθισμένη αγράμπελη που πέφτει από κοτρόνι, του
χρόνου τ' άσπλαχνο γενί και της σκλαβιάς οι πόνοι το
μέτωπό του αυλάκωσαν, του τ' χαν κατακόψει, ο
ήλιος του φθινόπωρου του ρόδιζε την όψη, ετύλωνε
τη φλέβα του, του πύρωνε τα χείλη, σαν κάποιος να
ξεφτίλιζε, να' ναβε καντήλι της συντριμμένης του
ζωής, κ' έριχνε στην καρδιά του της νιότης όλον το
θυμό και τα παλιά όνειρά του.

Ξένος ζυγός δεν έγειρε του Φωτεινού την πλάτη. Γι
αυτόν, για τους συντρόφους του, τα Σταυρωτά κ' η

Ελάτη ήσαν λημέρια απάτητα, εκείθε ροβολούσαν
και κάθ' εχτρό που φύτρωνε, τη νύχτα επελεκούσαν.
Το ρέμα του Σαρακηνού, τ' άγριο Δημοσάρι, χίλιες
φορές το χόρτασε με φράγκικο κουφάρι, κ' ήταν
σωρός τα κόκαλα που στην Κουφή Λαγκάδα και στη
Νεράιδα ασπρίζανε γυμνά στην πρασινάδα. Μόνος
ακόμ' απόμενε. Τον Γήταυρο, τον Πάλα, τον Διγενή,
τον Ρουπακιά, τους έφαγε η κρεμάλα.

Γέροντα, τον ελάτρευε πάντα κρυφά η Λευκάδα, τον
είχε πολεμάρχο της, χωρίς να πάρει αχνάδα ξένος
κανείς του μυστικού. Κι όταν ο ζευγολάτης μέσα σε
κόσμο επρόβαινε, μεριάζαν τα παιδιά της και
προσκυνούσαν ξίσκεπα. Τον είχε βασιλιά του
φτωχός, πανόρφανος λαός, και τ' άσπρα τα μαλλιά
του στο μέτωπό του ελάμπανε το βαρυπληγωμένο
ωσάν κορώνα ατίμητη, σα φλάμπουρο υψωμένο.
Πάνω σ' αυτό το είδωλο, σ' αυτόν τον ασπρομάλλη,
ακράτητη όλ' η φράγκικη ορμούσε ανεμοζάλη- κ'
εκείνος μένει ασάλευτος, σα βράχος που προσμένει
στα στήθια του τα ολόγυμνα τη θάλασσα οργισμένη.

Εικόνα 2 - Τα σύνεργα για το αλώνισμα, δρυμόνι, δικριάνι, καρπολόγι.

(Ακούγονται οι υλακές των σκύλων και ποδοβολητά αλόγων, ενώ ο αφηγητής συνεχίζει.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Τον έζωσαν τα κύματα, κ' έβραζε γύρα – γύρα μελανιασμένη, ακράτητη η ανθρώπινη πλημμύρα, σα να' θε να τον καταπιεί. Απάνου του εχτυπούσαν φοβέρες και περίγελα. Εγρούζανε, αλυχτούσαν οι σκύλοι μες στα πόδια του, και μάτωναν το δόντι εις την σκληρή τη σάρκα του. Και συριγμοί και βρόντοι, σαν να' βραν αγριογούρουνο που μέσ' απ' τη μονιά του δεν ήθελε να πεταχτεί.

Τ' άχαρο φόρεμά του ρεύει κομμάτια καταγής. Τ' άλογα χλιμιτούσαν και απάνου στ' άσπρα του μαλλιά βραστούς αφρούς σκορπούσαν και δέρναν με τη γλώσσα τους το χαλινό στο στόμα, φρυμάζανε κι έσκαφταν του χωραφιού το χώμα.

Έμεν' ο Γέροντας βουβός. Το φλογερό του μάτι, έγινε μόνο της ψυχής απόκρυφο παλάτι, κ' εκείθ' αστράφτει όλ' η φωτιά που καίει τα σωθικά του. Λες κ' έβλεπες το Γένος του, μ' όλη τη δυστυχιά του, τη φτώχεια, τα γεράματα, την καταφρόνησή του, ολόρθο ν' αντρειεύεται, και με τη δύναμή του τη μαγική, την άμετρη, γυμνό, κατακομένο, να δείχνει πάντ' ανίκητο το μέτωπο στο Ξένο.

Μ' αυτόν τον ήλιο έλαμπε κι αυτός εβδομηντάρης!

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

-Εσύ μου πετροβόλησες , παλιόγερε χωριάτη, τα δυό μου τα λαγωνικά;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Μόνος εγώ κι όχι άλλοι.

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

-Μίλει μου ταπεινότερα... Λύγισε το κεφάλι, προσκύνα τον αφέντη σου, ξεσκλιάρη, διακονιάρη!...

(Χτυπά με το κοντάρι του ο Τζώρτζης τον Φωτεινό στο κεφάλι.)

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

-Και γνώριζες ότ' ήτανε κείνα σκυλιά δικά μου;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Τα γνώριζα και τά' διωξα μέσ' από τη σπορά μου.

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

-Πούθε κατάγεσαι μωρέ;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Εδώθε Σφακισάνος.

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

-Κ' εγώ. Σκουλήκι αγνώριστο , ο Τζώρτζης ο Γρατζιάνος. Αφέντης σου παντοτεινός, τύρανος, άρχοντάς σου. Αυτό το χώμα που πατώ, οι πέτρες, τα νερά σου, ήμερο κι άγριο κλαρί, τ' αγέρι σου, η ψυχή σου, τα ζωντανά σου, τα παιδιά, το αίμα σου, η τιμή σου, όλα δικά μου, μάθε το. Βουνού και λόγκου αγρίμι είτ' έχει τρίχα είτε φτερό, σιχαμερό ψοφίμι, το διαβατάτικο πουλί σ' εμέ μονάχα ανήκει, κι αξίζει το κεφάλι σου λαγόπουλο ή περδίκι.

Γι αυτό, όθε θέλω θα περνώ, κ' εγώ και τα σκυλιά μου, τίποτε δεν ορίζετε, κ' είναι κι αυτή σπορά μου. Κι ούτ' άλλη τύχη αξίζετε. Γενιά καταραμένη, δειλή, κακογεράματη, στον κόσμο ακόμα μένει για να πομπεύει τ' όνομα και την κληρονομιά της!...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Αν εξεράθη το κλαρί, πάντα χλωρή είν' η ρίζα. Και μένει πάντα ζωντανό, ή ρόδι φάγ' ή βρίζα, αυτό το βόδι το μανό, π' όσο βαθιά ρουχνίζει τόσο εύκολα μυγιάζεται κι ανεμοστροβιλίζει, και που το κράζουνε λαό. Θα σπάσει το καρίκι και θα προβάλει με φτερά μια μέρα το σκουλήκι. Τότε πουλί το σερπετό, ποιος ξέρει που θα φτάσει!...

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

-Δείξε μου αυτό το λείψανο που θα βρικολακιάσει!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Εγώ... ο φτωχός ο Φωτεινός, ο γέρος ο ξεσκλιάρης,
που ρίχνω εδώ το σπόρο μου για να μου τονε πάρεις.
Εγώ που με τον ιδρωτα τα χώματα ζυμώνω και
τρώνγει άλλος το ψωμί. Που τρέχω και κεντρώνω την
αγριλίδα του βουνού και που δε έχω λάδι ν' ανάφτω
το καντήλι μου και ζω μέσα στον άδη.

Εγώ που με τα νύχια μου αναποδογυρίζω το λόγκο
και τα ριζιμιά, για να σας τα στολίζω με κλήματα που
δεν τρυγώ, και που ποτέ δεν έχω λίγο κρασί
κεφαλιακό τη γλώσσα μου να βρέχω. Εγώ ο φτωχός ο
μυλωνάς, που ζω σ'αιώνια ζάλη και παίρνω κέρδο,
πλερωμή, προσφάγι την πασπάλη. Που δεν ορίζω το
παιδί, που πάντα ζω με τρόμο, και που δε βρίσκω
εδώ στη γη για να με κρίνει νόμο.

Αυτός, αυτός είν' ο Λαός.

Τ' άψυχο το κουφάρι αυτό' ναι το καματερό, το
ψόφιο το κριάρι... Μη ρίζεις άλλο φόρτωμα στην
έρμη του την πλάτη...

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

-Συμμάζωξε τη γλώσσα σου τη φιδινή, χωριάτη, μη
μου ξανάφτεϊς τη χολή. Γονάτισε μπροστά μου και
ζήτησε συχώρεση για τα λαγωνικά μου...

Δε θες, αντάρτη, δεν ακούς;...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Καλύτερα το βρόχο , παρά τα γόνατα στη γη... Άρα –
κατάρα τό' χω... Θα' φηναν λάκκωμα βαθύ, και θα'
ταν μέγα κρίμα τιμή να θάψω κι όνομα μέσα σ' αυτό
το μνήμα.

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

-Τώρα θα ιδείς, παλικαρά... Ακούστε με, συντρόφοι,
και μη θυμώστε αν λυπηθώ αυτόν τον άγριον όφη...
Να μου πλερώσει τα σκυλιά με τα καματερά του. Και
για την τόλμη πόλαβαν τα πέντε δάχτυλά του να
σφεντονίσουν κατ' εμάς, εκεί στο χερουλάτη να
συντριφτούν με το σφυρί... Σ' αρέσει, Ζευγολάτη;

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Και δυό σκιάδες πάραυτα ορμήσανε κι αρπάζουν τα
βόδια πούταν στο ζυγό. Δυό άλλοι τον αδράξαν και
δέσανε το χέρι του στο φοβερό χερούλι με τη
σφεντόνα πό' βρανε. Ύστερα με τη σκούλη αρχίσαν
του κοντόσπαθου αργά να πελεκάνε τ' αντρειωμένα
δάχτυλα, και να περιγελάνε. Όλο τ' αλέτρι εβάφηκε.

Το μαύρο το παιδί του στο χώμα δίπλα εμούγκριζε,
σα να' βγαινε η ψυχή του. Κ' εκείός ο γέρο
Δράκοντας, χωρίς ούτε ν' αχνίσει, εκοίταζε το αίμα
του που πότιζε σα βρύση τη γη του την ταλαίπωρη,
και μέσα στην καρδιά του μεμιάς αστράψαν τα
παλιά τ' ανδραγαθήματά του, και σπιθοβόλησε στο
νου χρυσόφτερη ελπίδα, με τη δική του εκδίκηση να
σώσει την πατρίδα.

(Αποχωρεί μετά το μαρτύριο του Φωτεινού, ο Τζώρτζης και η συνοδεία του.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Το φραγκολοϊ εσκόρπισε, βουβό και ντροπιασμένο, κι αφήνει εκεί το Φωτεινό στ' αλέτρι του δεμένο.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Παιδί μου, Μήτρο, απέθανες... Πως σέρνεσαι στο χώμα;...

ΜΗΤΡΟΣ

-Πατέρα, οι λύκοι εφύγανε;... και ζεις, και ζεις ακόμα;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Σίγα και λύσε με απ' εδώ... Μην κλαις, ήταν γραμμένο.

(Ο γέρο Φωτεινός υπομένει καρτερικά τους πόνους, Εκείνο, όμως, που τον εξοργίζει περισσότερο, είναι που ο Τζώρτζης τον χτύπησε στο περήφανό του κεφάλι.)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Μήτρο, το βλέπεις; Τίποτε δε μας μένει, ούτε ζευγάρι, ούτε σπορά. Κρέμονται στα λουλούδια, που παραστέκουν μαρτυριά, τα νύχια, τα μελούδια, το

αίμα του πατέρα σου. Και στα γεράματά μου εβρέθη
χέρι ανθρώπινο να δείρει τα μαλλιά μου...

ΜΗΤΡΟΣ

-Δε θα σβηστούν απ' την καρδιά, κι αν ζήσω χίλια
χρόνια.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Τ' ορκίζεις μ' όλην την ψυχή;... Μου τάξεις τη
σφεντόνα που βράχθηκε στο αίμα μου, να τη φορείς
εικόνα και φυλαχτό παντοτινό, για να κρατεί
αναμμένο το πάθος μου τ' ακοίμητο πόχω για κάθε
ξένο;...

ΜΗΤΡΟΣ

-Το τάζω... Σου τ' ορκίζομαι...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Σου δίνω την ευχή μου δεμένη με την έχτρα μου...
Πάμε απ' εδώ, παιδί μου...

(Μαζί Φωτεινός και Μήτρος παίρνουν τον δρόμο της
επιστροφής στον Κόντρο.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Έριξε ο Μήτρος τ' ορφανό τ' αλέτρι του στον ώμο, σα
νά' ταν κούφια καλαμιά, και του χωριού το δρόμο
παίρνει με πάτημα ελαφρό και με βαριά τη φρένα.

Ακολουθούσε ο Φωτεινός. Με μάτια θερμασμένα κοιτάζει γύρου τα βουνά, και λες που ξεθυμαίνει, θωρώντας την Ελάτη του, η πύρη που τον ψένει.

Πόσο εμεγάλωσε μεμιάς! Περνά με τη βουκέντρα και φαίνεται ψηλότερος ότ' είναι από τα δέντρα.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ. Στο κλείσιμο του πρώτου άσματος μπορεί να χρησιμοποιηθεί το μελοποιημένο κομμάτι του Διονυσίου Γράψα, όπως εισαγωγικά τονίσαμε και ειδικώτερα το εδάφιο που αναφέρεται στο...<< Πόσο μεγάλωσε με μιάς κτλ...>>

ΑΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΑΝΤΡΟΛΟΓΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΞΕΣΗΚΩΜΟΣ

(Ο γέρο Φωτεινός στην σκηνή με την μοναχοκόρη του την Θεοδούλα.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Τόμεν' ακόμ' ανύπαντρη μια μόνη θυγατέρα, η όμορφη Θεοδούλα του, γλυκό του στερνοπαίδι. Δεν είχε κλείσει δεκαφτά, κι άμεστο εμοσχοβόλα του λόγκου τ' αγριολούλουδο. Ποτέ παρόμοιο μάτι την δύση δεν εφώτισε πατέρα εβδομηντάρη, ούτε τ' αγέρι του Μαγιού τόση δροσιά και γλύκα χύνει ποτέ σε σωθικά μυριοφαρμακωμένα, όση εσκορπούσε ολόγυρα με τον ανασασμό της αυτή του Κόντρου η αμάλαγη, περήφανη παιδούλα.

Με το τραγούδι κάθετα στον αργαλειό κ' υφαίνει, με το τραγούδι διάζεται, με το τραγούδι φέρνει τη στάμνα στο κεφάλι της με του Φρηά το κρύο, το κρύο τ' άβρετο νερό. Στο βότανο, στο θέρο, παντού, στο στειρολόγημα, στον τρύγο, στο κοπάδι, όθε περάσει, της καρδιάς τα σύγνεφ' αποδιώχνει, και βασιλεύει, όπου σταθεί, παρηγοριά και γέλιο. Δροσταλίδα της αυγής, χαρά! Χαρά στα χείλη που θα την πιούν μ' ένα φιλί! Χνούδι παρθένου κρίνου, χαρά! Χαρά στα δάχτυλα που το μαλάξουν πρώτα!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Ρίξ' ένα ξύλο στη φωτιά, να πιάσουν δέκα θράκια, να πυρωθούν τα πόδια μου, και ξύλιασαν, Θεοδούλα!

<<Καλοκαιριά της Παπαντής, μαρτιάτικος χειμώνας>>. Θυμάσαι που σας τόλεγα;...Σαράντα χρόνους πίσω, παρόμοια μ' ήβρηκε χιονιά. Ήμαστ' οχτώ συντρόφοι κρυμμένοι μέσα στ' Άλατρο. Μας πρόδωκ' ένας γύφτος και μας εκλείσαν άξαφνα τριάντα τόσοι Φράγκοι. Εσκότωσα τον αρχηγό κ' έχασα τον Χαρίτο που' τανε πύργος ζωντανός. Με το σπαθί στο χέρι περάσαμ' οι άλλοι ανέγγιχτοι... Μας πήρανε ξελάκου, εχιόνιζε πυκνά – πυκνά, και τα πατήματά μας εσκεπάζαν εσπλαχνικά τα γνέφη κ' η μαυρίλα. Φτάνω στα Χαραδιάτικα. Μου τά' χανε πιασμένα. Περνώ το Γένη κ' έρχομαι ως κάτω στου Δαισήμου. Ήταν ο τόπος ανοιχτός.

Χωριά να ξανασάνω, εμπρός. Εμπρός στα Σύβοτα. Εκείθε στ' Αλεχτόρι και μια και στο Λειψόπυργο. Στην Εύγερο ανεβαίνω και παίρνω εκείθε το Σκληρό. Περνώ Μαραντοχώρι, Κοντάραινα και Βουρνικά. Τρώμε ψωμί στο Σύβρο. Είχαμε γίνει δεκοχτώ. Ποιος με κρατούσε τότε. Ανέβηκα στον Αϊ Λιά, κι από το Λαγηνάκι μες στο Νιοχώρι ροβολώ. Οι φράγκοι μεθυσμένοι στου Λογοθέτη πλάγιαζαν.. Κι από τότε, ακόμα, Θοδούλα δεν εξύπνησαν... Τα χιόνια κι ο χειμώνας μου' ταν παιδί μου σύντροφοι, και τα στοιχειά με τρέμαν. Τώρα που ο λύκος γέρασε τότε δαγκάν οι σκύλοι... Η δε μ' ακούς, Θοδούλα μου; Μη ρίχνεις τόσα ξύλα, πίσω είν' οι μέρες της γριάς...

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Βλέπεις φωτιά, πατέρα; ούτε Χριστουγεννιάτικη!
Την πάντρεψες ο ίδιος το βράδυ την παραμονή, την
πότισες με λάδι, τη ράντισες κρασί παλιό... Δε
λησμονεί τη χάρη, και τώρα που την έκραξες
αναγαλιάζει εμπρός σου. Τι ξυλοχάλαση είν' αυτή!
Αν τ' άβρηκ' η τρωγάδα τ' άχαρα χελιδόνια μου!...
Πατέρα , να σ' αλλάξω.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Κατέβασε τα λάχανα, Θεοδούλα, μη μοριάσουν, και
φέρε λίγο ανάλατο. Μ' αυτό τ' αγριοκαίρι εθύμωσε
το χέρι μου και νοιώθω ότι με σφάζει... Τάχα να
ξεφεγγάρωσε; Παιδί μου θάρθει απόψε ο γέρο
Φλώρος ο Χτενάς...

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Απόψε δεν προβαίνουν όχι ο Χτενάς, Πατέρα μου,
αλλ' ούτε οι βρυκολάκοι. Χαρά σ' εκείνον πού' ξερε
που παραδέρνει ο Μήτρος...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Και για το Λάμπρο δε ρωτάς; ... Μου κρύβεσαι,
Θοδούλα...

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Όχι, πατέρα, μην το λές... Γιατί να με πικράνεις; Για
σε δεν έχω απόκρυφα, κ' είσαι πνευματικός μου.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Μη μου χολοταράζεσαι... Έλ' άλλαξεμε πρώτα κ' ύστερα τα συβάζομε. Θα δεις πως λαχταρίζει για σε του γέρου σου η καρδιά...Βλέπεις μ' αυτά τα χιόνια πως μου φλογίστηκε η πληγή; Τώρα μαθαίνω ότ' έχει πατέρα ο χάρος το βοριά και μανα του την πάγρα... Κακά πουν' τα γεράματα! Έχομε πέντε μήνες μ' αυτά τα παλιοδάχτυλα! Άλλη φορά θα να' ταν λησμονημένα τρεις φορές... Μακρότερο μοτάρι βάλε σ' εκείνη τη σπηλιά... Σπρώξε το παραμέσα, Θοδούλα, με το μήλι μου... δε μου πονεί...μην τρέμεις...

Καλύτερα απ' αρμό σ' αρμό να μ' ήθελαν συντρίψει, παρά την άτιμη ξυλιά που μόχει καταφέρει εδώ, Θοδούλα, στα μαλλιά το φράγκικο θρασίμι... Τη νοιώθω απάνω μου βαριά, ωσάν το Μέγα Όρος και τόσο με ζεμάτισε, τόσο βαθιά, παιδί μου, εσκύλαψε τη σάρκα μου, π' ακόμα τρομασμένος στον ύπνο μου ονειρεύομαι συχνά το δικανίκι πο' δειρε το κεφάλι μου, και σαν ατροπελέκι το βλέπω πάντοτ' έτοιμο να πέσει να με κάψει. Δε θα με λιώσει η μαύρη γη, αν δεν ξεπλύνω πρώτα αυτό μου το μελάνωμα.

Εικόνα 3 - Χορτιάτισσα θερίζει με το δρεπάνι.

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα, θα το πλύνεις.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Και πούθε τό μαθες εσύ;... Που τ' άκουσες;... Που ξέρεις;...

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα, μην είσ' άγριος... Μου τ' πεν η καρδιά μου. Μάρτυρας η σφεντόνα σου...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Δε σου' πε ο Μήτρος τίποτα; Τίποτα κι ο
Λαμπράκης;

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα μου, δε μ' αγαπάς... Τι σκιάζεσαι εδώ μέσα;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Μην κλαίς, Θεοδούλα μου, μην κλαίς. Το ξέρεις, στο
λαιμό μου κρεμάστηκ' όλος ο λαός... Αλοίμονο, παιδί
μου, αν προδοθεί το μυστικό...

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα μου, από μένα;...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Όχι αξετίμωτο παιδί. Αν μέμφομαι τον ήλιο που μου ζεσταίνει την ψυχή, τ' άκακο χελιδόνι που μου γλυκαίνει τη ζωή με το κελάδημά του και πανωθέ μου στει φωλιά, τ' αγέρι το δροσάτο, Θεοδούλα, την εικόνα μου π' Ανάσταση μου τάζει για το νεκρό το Γένος μου και για το λείψανό μου, μπορώ να μέμφομαι και σε... Μην κλαίς, συμπάθησέ με...

(Μετανοιωμένος ο Φωτεινός για το γεγονός ότι απόκρυψε απ' την Θεοδούλα τα σχέδιά του για ξεσηκωμό κατά των Φράγκων, συνεχίζει...)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Θεέ μου ευτύχισέ την.

Βλέπεις, Θεοδούλα, δεν μπορώ, μ' όση κι αν έχω ζόρη, αυτές τες δυό βροχίδες σου με μιας να χερακώσω. Ξέρεις γιατί παιδάκι μου;

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα μου σου μοιάζω.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Η σχωρεμένη η μάνα σου (νάχομε την ευχή της) τα πρώτα σόκοψε μαλλιά και τάριξε στο βάτο...

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Στοχάσου τι παράλλαμα που θα' γινα και σκιάχτρο!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Κι ύστερα με φιδόντυμα σ' έτριβε αυγή και βράδυ...
Σε σταύρωσα, Θεοδούλα μου, μ' αυτό το έρμο χέρι,
νάθε κοπεί, καλύτερα...Μη μου το παρασφίγγεις, τ'
ανάλατο με γλύκανε... Ως τότε θα περάσει...

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Ακούς; η Λάμια μου αλυχτά, ζητά κ' εκείνη δείπνο.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Σίγα, Θεοδούλα, μια στιγμή, ν' ακουρμαστώ τη
σκύλα... Δε σ' ανακράζει για ψωμί, βαθιά περνά
διαβάτης, ή νοιώθει λύκου διάνεμα... Κάθισ'εδώ
σιμά μου...

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Καλύτερα γονατιστή... Πρόσταξε... τι μ' ορίζεις;

(Ο γερο Φωτεινός μιλά ανοιχτά στην κόρη του για
τον μεγάλο ξεσηκωμό κατά των Φράγκων που
ετοιμάζει και φοβούμενος μήπως ο ίδιος και ο
Μήτρος χαθούν στον ξεσηκωμό αρχίζει να μιλά στην
Θοδούλα ποιόν θέλει να παντρευτεί.)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Θοδούλα, όταν σωριάζονται τα γνέφη στην Ελάτη κι αντίκρου αστράφτει ο Ζάλογγος, κ' ερθεί το χρυσοπούλι, και τα σπουργίτια ανταριαστούν στην κόρνια τους το βράδυ και βιαστικές οι μέλισσες αφήσουν τη βοσκή τους, μακρά δεν είναι η χειμωνιά. Βουνό συγνεφιασμένο είμαι κ' εγώ Θοδούλα μου, φωλιάζουν στα μαλλιά μου αστροπελέκια φλογερά, και της καρδιάς μου οι χτύποι είναι βροντές απόκρυφες, κ' ένοιωσες πριν ξεσπάσει, και συ γλυκιά μου μέλισσα, και συ, χρυσό πουλί μου, το σίφουνα που ετοιμάσα.

Παιδί μου, η ώρα σφίγγει. Θα σηκωθούμε στ' άρματα, κ' εγώ φτωχός και γέρος, θα να πιαστώ με την Φραγκιά. Απόψε θάρθει ο Φλώρος, και τα παιδιά που λείπουνε, ως αύριο θα φτάσουν – θα τάκλεισε άσφαλτα η χιονιά μέσα στο μοναστήρι τ' Αϊ Νικόλα στην Ιρά. Αυτή η βοή θα φέρει γοργά – γοργά και το σεισμό... Οτ' είπε ο θεός θα γένει.

Θοδούλα μου είν' ο πόλεμος του χάρου το μεθύσι.

Προβαίνει τότε ο Θεριστής με το τυφλό δρεπάνι μες στην ανθρώπινη σπορά, κι όσα κ αν δράξει στάχυα, είτε μεστά είτε άμεστα, τα κόβει για ν' αρπάξει διπλό τριπλό το γήμορο που του χρωστάει ο κόσμος. Ποιος ξέρει τι μου μέλλεται, τι μέλλεται του Μήτρου. Θοδούλα, αν μείνεις ορφανή... Μην κλαίς... εσύ παιδί μου, εβύζαξες από μικρή παρόμοιες ιστορίες...

Δε θα σ' φήσω ξίσκεπη... Θοδούλα ποιόνε θέλεις;...

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα μου, κανένανε.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Οτ' είπα εγώ θα γίνει.

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα με βαρέθηκες;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Είναι μεγάλο κρίμα να φαρμακεύεις άδικα τώρα τα
ύστερά μου.

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα, μη ταράζεσαι... όποιονε θέλεις δώσ' μου.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Σ' αρέσει ο ... Μίχος ο Ριζάς;

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα, ακούς τη Λάμια; Να πάω να δω τι γίνεται;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Θα ρίξει δυό χαλίκια, αν είν' ο Φλώρος πόρχεται, σ'
αυτό το παραθύρι. Μη βιάζεσαι, αποκρίσου μου...

Θοδούλα μου, μη θέλεις το Φίλη πόχει βιό πολύ και
γράμματα και γνώση;

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Η σκύλα τρώει τα σίδερα!... Άλλ' όνομα δεν έχεις;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Σκύψε, κρυφά να σου το πω... Θοδούλα μου ...το
Λάμπρο

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Το Λάμπρο... ναι ... πατέρα μου.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Ένα μαχαιροβγάλτη, του Φλώρου τ' αγριόπαιδο το
βραχοκαταλύτη, που μένα γρόθο εσκότωσε τριέτικο
δαμάλι γιατ' είχ' αφύν τον κάματο, που ξενυχτά στο
λόγκο για να σκοτώσει ένα λαγό, που κράτησε ένα
λύκο με τ' να χέρι απ' την ορά και τόσχισε με τ' άλλο
πέρα και πέρα την κοιλιά... Αυτόν τον Λάμπρο θέλεις;

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Ναι... ναι... πατέρα νου γλυκέ... αν είν' η βούλησή
σου.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Οσ' είν' τ' αστέρια τ' ουρανού και άμμος του πελάγου, τόσες ευχές παιδάκι μου, και τόσες ευλογίες νάχετε του πατέρα σας!... Θα πολεμήσω τώρα χίλιες φορές καλύτερα... Είναι φτωχός ο Λάμπρος κι άλλον δεν έχει θησαυρό παρά τη λεβεντιά του, και την αγάπη του λαού...

Θοδούλα μου, σου πρέπει!

Άκου μια πρώτη λιθαριά... Δε σου' πα στ' είν' ο Φλώρος; Έχει γερό το κόκαλο και δεν ψηφά τα χιόνια. Ένοιωσες και τη δεύτερη;... Θα πάγω εγώ ν' ανοίξω, αυτήν την ώρα τα παιδιά δε δείχνονται στη θύρα.

(Ο Φωτεινός μιλά συνθηματικά μέσα από την πόρτα στον Φλώρο Χτενά, ο οποίος του απαντά με το συνθηματικό ΣΦΕΝΤΟΝΑ.)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Ποιος είσαι και τι φέρνεις;

ΦΛΩΡΟΣ

-Ο Φλώρος – τη σφεντόνα...

(Ανοίγει η πόρτα και ο Φλώρος πέφτει στην αγκαλιά του Φωτεινού.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Πάρει, ανοίγει η θύρα του πολεμάρχου διάπλατη και χιονισμένος πέφτει στην τραχηλιά του Φωτεινού ο νυχτοπεζοδρόμος. Αγκαλιασμένους, κατάσπρους, τους δυό παλικαράδες δένει σφιχτά παμπάλαιη, σιδερωμένη αγάπη, κ' εμπρός εις την αναλαμπή που επάνω τους σκορπούσαν τα φλογισμένα τα δαυλιά, σου φαίνεται πως στέκουν σα δυό κοτρόνια κλειδωτά και θολογυρισμένα, έτοιμα να κρατήσουνε, χωρίς να ξεχωρίσουν όλον το μαύρο χαλασμό που βράζει ολόγυρά τους

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Φλώρο, το ξέρεις, έδωκα στο Λάμπρο τη Θοδούλα.

Έλα παιδί μου, φίλησε τ' αντρειωμένο χέρι του δεύτερου πατέρα σου, και πάρε την ευχή του

ΦΛΩΡΟΣ

-Παιδί μου καλορίζικη. Ήταν δική μου μοίρα να ιδώ μες το καλύβι μου να λάμψει τέτοια αχτίδα.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Θοδούλα μου η κρυφή χαρά σου κλείδωσε το στόμα, κ' είναι τα μάτια σου θολά, πνιμένα μες στο δάκρυ, Στρώσε μας να δειπνήσουμε και πλάγιασε παιδί μου.

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Είν' έτοιμα πατέρα μου... Σ' αφήνω καλή νύχτα.

(Αποσύρεται η Θεοδούλα. Οι δυό γέροι πολεμάρχοι συζητούν για τα παλιά τους κατορθώματα και παίρνουν τις μεγάλες αποφάσεις για τον γάμο των παιδιών την Κυριακή του Αϊ Θωμά, αλλά και για την ίδια μέρα ορίζουν τον ξεσηκωμό κατά των Φράγκων. Η Θεοδούλα κοιμάται και ο αφηγητής μακαρίζει με ένα νανούρισμα τον τρισευτιχισμένο ύπνο της.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Και πλάγιασε, πρώτη φορά χωρίς να βασιλέψουν τα μάτια της τα φωτεινά στα βάθη του πελάγου που πλημμυρεί γλυκά- γλυκά της νιότης το κρεβάτι και πόχει κύματα κι αφρούς, ονείρατα κ' ελπίδες. Στα χείλη της τα δροσερά δε φαίνετ' απλωμένο τ' ακούραστο χαμόγελο που στόλιζε τη νύχτα τ' αγγελικού προσώπου της, καθώς μετά τη δύση φωτίζ' η λάμψη του ηλιού και τ' ουρανού τον ύπνο.

Αλλά του Μάη το σύγνεφο φεύγει με μιας και σβιέται άμα του ήλιου στα βουνά προβάλλουν οι αχτίδες. Ποια λάμψη τάχα της φτωχής την καταχνιά θα διώξει;... Τ' ανήσυχα τα μάτια της στυλώνει στην εικόνα που επάνωθ' της κρέμεται, κοιτάζει το καντήλι που τη φωτίζει ακοίμητο, κ' ευθύς στο μέτωπό της, αστράφτει πάλ' η ξαστεριά, και κατεβαίνει ο ύπνος στα βλέφαρά της ελαφρός. Τα πικραμένα χείλη στολίζει το χαμόγελο, και σα

βυσταρούδι μονάχη ναναρίζεται σιγά με το τραγούδι.

(Συνεχίζει ο αφηγητής με το τραγούδι – νανούρισμα της Θεοδούλας.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Σε παράμερο λαγκάδι κατεβαίνει μίαν αυγή διψασμένο ένα κοπάδι και ξανοίγει μια πηγή, Λέν ότ ήταν μαγεμένο κ' είχε φίλο ένα στοιχειό που την ήθελε κλεισμένη να μη βλέπει ούτ' ουρανό. Μέρα νύχτα εκεί σιμά της τη σκεπάζει με κλαριά δεν αφήνει στα νερά της να βραχούν ούτε πουλιά.

Μαραμένα ολόγυρά του ρεύουν άνθη και φυτά, άλλα χείλη απ' τα δικά του δεν εγλύκανε η δροσιά. Κι όταν είδε στα πλευρά του, με ρουθούνια τεντωτά, να φρυμάζουν την κυρά του χίλια τέρατα φριχτά, να ρεκάζουν λυσσασμένα, τα κουδούνια να χτυπούν, να ζητούν δαιμονισμένα την πηγή να καταπιούν, στρέφει ανήσυχο το μάτι, την βρυσούλα του να δει, αν κοιμάται στο κρεβάτι, αν τρομάζει, αν αγρυπνεί. Κι αυτή βλέπει στον καθρέφτη του νερού κρυφά – κρυφά, τον βοσκό τον ψυχοκλέφτη, που της έριχνε φιλιά. Τον ανάκραξ' απ' τη ράχη και του λέει: <<παιδί τρελό, μη μου κρύβεσαι, κι αμάχη από σένα δε ζητώ.

Έχω κόρη αυτήν τη βρύση, π' αγαπάς τόσον καιρό, έλα πιές να ξεδιψάσεις, το παρθένο της νερό>>. Τότε απλώνει μες στα βάθη το κακόβουλο στοιχειό, τον

αφρό της παίρνει, πλάθει, δίνει βάρκα στο νερό, κ' η παιδούλα τον προβαίνει δροσοστάλαχτη, ξανθή, φέγγ' η χώρα φωτισμένη από τέτοια αναλαμπή. Του βοσκού με μια στη πλάτη ,σαν πορφύρα βασιλιά, λάμπει ολόχρυση η φλοκάτη και σα σκήπτρο η λαγουδιά. Φεύγει τ' άγριο κοπάδι, χίλια δέντρα ανθοβολούν, χίλιες βρύσες το λαγκάδι το ξερό δροσολογούν. Ελυθήκανε τα μάγια! Στο πλευρό του βασιλιά εκαμάρωναν τα πλάγια την γλυκιά τους την κυρά.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Όπως έχουμε επισημάνει στην εισαγωγή, τέσσερεις στροφές απ' το νανούρισμα της Θεοδούλας έχουν μελοποιηθεί, αρχικά, από άγνωστο λαϊκό τραγουδιστή και χορεύονταν σε ρυθμό συρτού στα χωριά των Σφακιωτών. Ακριβώς στον ίδιο ρυθμό μελοποιήθηκε και στο CD ΜΟΥΣΙΚΟ ΣΕΡΓΙΑΝΙ ΣΤΗΝ ΛΕΥΚΑΔΑ. Επίσης το νανούρισμα της Θεοδούλας μελοποιήθηκε και απ' τον προειρημένο Λευκαδίτη μαέστρο Διονύση Γράψα. Κατά περίπτωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί η μια μελοποίηση της αρεσκείας του σκηνοθέτη, για να κλείσει με μουσική επένδυση τον Δεύτερο άσμα.

ΑΣΜΑ ΤΡΙΤΟ

Τ' ΑΡΡΑΒΩΝΙΑΣΜΑΤΑ

(Στο τζάκι καθισμένοι Φωτεινός και Φλώρος, πίνουν κρασί και μιλούν για τα περασμένα...)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Δεν είναι κρίμα δυό στοιχειά, ο Φωτεινός κι ο Φλώρος, που πεταχτά δρασκέλιζαν από το Μέγα Όρος ως την κορφή του Σύκαιρου, κι οπού είχανε σεντόνι τη νύχτα το δροσόπαγο, προσκέφαλο το χιόνι, π' άλλη δεν γνώρισαν στρωμνή παρά χλωρά γρυπάρια, ούτ' άλλη έλαβαν σκεπαστή πάρ' άγρια πρινάρια, τώρα να λεν για πόλεμο και να μιλούν για νίκη στρωμένοι επάνω στην γωνιά, των Σφακιωτών οι λύκοι.

Γεράματα! Γεράματα! Ποια θέληση, ποιο χέρι μες τη λαμπάδα της ζωής φυτεύει τ' αγιοκέρι; Και ποια ποτέ ζευγάρωσεν αγνώριστη θεότης κρυφά το νεκρολίβανο με τον ανθό της νιότης; Γιατί τα πρώτα σπάργανα, που προφυλάν τη φύτρα, γιατί νάναι και σάβανα; Μνήμα γιατί' ν η μήτρα;...Αυτός ο άφαντος τροχός, τ' ακοίμητο ανεμίδι, να' ναι βαθύ μυστήριο ή τυχερό παιγνίδι;...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Πιέ, Φλώρο, ακόμα μα φορά. Μ' αυτό το κεροπάτι θα ν' ανασταίνοντο οι νεκροί αν έπιναν κομμάτι. Δώς μου κ'εμέ' να δάχτυλο... Χτύπα το...Στην υγεία μας, και να' ναι καλορίζικα τ' άχαρα τα παιδιά μας.

ΦΛΩΡΟΣ

-Αμήν... Ο θεός κι ο λόγος σου... Που τόχες κλειδωμένο παρόμοιο εφτάψυχο θεριό; Για ιδές, το ευλογημένο, αναφτεριάζει στο γυαλί... Μα την

ιεροσύνη και τη χρυσή του κοινωνιά, το πίνω και με πίνει.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Μάντεψε την πατρίδα του.

ΦΛΩΡΟΣ

-Οι Κεχρινές κ' η Δάφνη, έχει πατέρα πατρινό και μάνα μαυροδάφνη.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Αλήθεια... δεν ... ελάθειψες... έχεις φιλή τη μύτη κι αμπελουργό στο στόμα σου σοφόν το σταφυλίτη. Με τη Θεοδούλα σύγχρονο, τ' χα, Χτενά μου, τάμα στο γάμο της ν' ανοίξομε το μυστικό μου ανάμα. Τ' αμπέλια που μελέτησες είναι προικιό δικό της. Και το χωράφι στην Καλή, οπούναι μητρικό της, και το λαχίδι στο Ζαχιά, και τ' άλλο στο Σπαθάρι, κ' εξήντα γιδοπρόβατα, και τ' να το ζευγάρι από τα δυό που εγκαίνιασα, και τρεις ελιές στο Φάσο, κι όσο θελήσει κινητό, κι ότ' άλλο ως τότε μάσω, και την καρδιά μου ολάκερη...

ΦΛΩΡΟΣ

-Φτάνει δα τώρα, φτάνει! Και ξεζορκιάστηκες με μιας... Δεν την κρατείς τη στάνη μη τήνε θέλει ο Μήτρος σου;... Έχομε... δε μας μέλει...

ΦΩΤΕΝΟΣ

-Ότι θελήσω, Φλώρο, εγώ, κι ο Μήτρος μου το θέλει.

ΦΛΩΡΟΣ

-Και πότε το στεφάνωμα;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Γλήγορα...σ' ένα μήνα, την Κυριακή τ' Αϊ Θωμά... Αν έλειπαν εκείνα που ξέρεις τ' ανταριάσματα, θ' άφηνα το χειμώνα να γένει το στεφάνωμα, και τώρα η αρραβώνα... Μού' ναι βαρύ, πολύ βαρύ, από μιάν ώρα σ'άλλη – κι όταν το συλλογίζομαι, Χτενά, με πιάνει η ζάλη – να φύγει εδώθε αυτό το φως, και στα γεράματά μου αδρόσιστη κι αφώτιστη να μαραθεί η καρδιά μου. Αλλά θα ζήσομ' ως εκεί;... Τ' αγέρι που θα σείσει του δέντρου, Φλώρο, τα κλαριά, δεν ξέρει να μετρήσει πόσοι καρποί θα ρέψουνε...

Εικόνα 4 – Κορίτσια στον Φρύά των Σφακιωτών, πάνε στα Καρφώματα των προικιών με τις κοφοπούλες στολισμένες.

ΦΛΩΡΟΣ

-Του χάρου είν' η σκοτούρα! Το πρόβατο δεν καρτερεί παρά λεπίδι ή κούρα. Αν είναι δίκαιος ο θεός, δε θα μας παρατήρει... Δώσ' μου να πιώ μια καταψά... Εμπρός... κι ας κατακλύσει... Να ζήσουν τα παιδάκια μας, να' χουνε καλή τύχη, και να μη δούνε, Φωτεινέ, βλάψιμο σ' ένα νύχι!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Και να μη δούνε βλάψιμο, και να' χουν καλή μοίρα, όταν το γένος τήκεται, όταν η γη μας στείρα τρώγει, χορταίνει λείψανα, για να ξερνά σαπίλα. Ρίξε το μάτι ολόγυρα! Τύφλα παντού, μαυρίλα. Δούλοι οι πατέρες μας ψοφούν, παιδιά γεννιώνται δούλοι, σκουλήκια που δικάστηκαν, θαμένα στο κουκούλι, να μην ιδούν ποτέ φτερά...

Ποιος θα' βρει τ' αντικλείδι ν' ανοίξει το κιβούρι μας;
... Σπορά με σιναπίδι και με σκαθάρι κλήματα, κι ανθρώποι που δουλεύουν κ' έχουν το ρόζο του ζυγού, ποτέ δεν προστελεύουν... Αυτή θα να' ν η μοίρα τους, Χτενά, μην παιδιαρίζεις, μη θέλεις με γλυκόλογα να με καλοκαρδίζεις.

ΦΛΩΡΟΣ

-Εγώ δεν είμαι σαν εσέ. Και μη ο θεός το δώσει αυτό το μοιρολόγι σου ποτέ να φαρμακώσει ή των παιδιών μας τη χαρά, ή την παλιά μας πίστη. Μεσ στην καρδιά μου, Φωτεινέ, το νοιώθω, δεν εσβήστη

το φως που μ' άναψες εσύ, κι όσο καιρό κι αν ζήσω,
την πρώτη σου την διδαχή δε θα την λησμονήσω.
Μόλγες τότε, Φωτεινέ, να ρθώ κ' εγώ μαζί σου ν'
ακολουθήσω στα βουνά την τύχη τη δική σου, και μ'
έφερες και μ' όρκισες εις την Φανερωμένη, να μην
αφήσω τ' άρματα ωσότου θ' απομένει Φράγκος σ'
αυτά τα χώματα. Τότε κ' εγώ σκιασμένος σου' πα:
πως είναι δυνατό να ξεπερμέψει ο Ξένος, που
φύτρωνε σαν κύπερη και σαν την αγριάδα κι απ'
άκρη σ' άκρη αβρούαζε κ' έπνιγε την Ελλάδα, μ' αυτά
τα δέκα δάχτυλα και δυό παλιολεπίδια;

Και συ μ' απηλογήθηκες, μ' αγριεμένα φρύδια και μ'
οργισμένη τη φωνή: << Ποιος άξος πεζοδρόμος
εδείλιασε πριν κινηθεί, Χτενά; Ποιος οργοτόμος στο
θείρισμα λογάριασε τα στάχια που θα κόψει;>> Κ'
εγώ βουβάθηκα ο φτωχός... Πως τώρα δεν πιστεύεις
πως θα' ρθει και ξημέρωμα; Γιατί με μαρτυρεύεις;
Ποιος πόνος να σε μούδιασε την ώρα, την ημέρα,
που πλάκωσ' η εκδίκηση;...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Ο πόνος του πατέρα. Μου' τανε τότε αγνώριστος,
και τώρ' αυτό το δώρο που μόφερ' η Θεοδούλα μου,
τώρα το νοιώθω, Φλώρο, σπού μου ζώνει την
καρδιά, και που ζευγαρωμένο μ' εκείνο τ' άλλο το
στοιχειό, την έχθρα για τον ξένο, μου σκοταδιάζει
κάποτε, Χτενά, το λογισμό και βλέπω μαύρα τ' άστρα
μου, θολόν τον ουρανό. Αλλ' είμαι εκείνος πού'
μουνα! Ωσότου να γεννήσω μικρό κυπαρισσόμηλο

μεγάλο κυπαρίσσι, και το φυτό γένει δεντρί και το δεντρί κατάρτι που να κρατεί το σίφουνα, Χτενά σε κάθε ξάρτι, πολλές θα λιώσουν γενεές. Το ξέρω και πιστεύω ότ' άλλοι θα' ρθουν να χαρούν το σπόρο που φυτεύω.

Το νυχτοπούλι κυνηγά και κλέφτει και σκοτώνει όταν η νύχτα είναι βαθιά... ο ήλιος το θαμπώνει. Αν πάλ' αστράψει η ανατολή και φέξει πάλ' η μέρα, θα να φανούν κ' οι αητοί... Τον πόνο του πατέρα, βλέπεις, Χτενά, τον έπνιξα... Βάλε να πιούμ' ακόμα...Κι αυτό το κεροπάτι μας αν βγαίνει από το χώμα, γιατί κι από το μνήμα μας να μη μοσχοβολήσει κάποτε ένα μνημόσυνο που να μας αναστήσει; Εμπρός, κι ας γίνει θάλασσα! Κάτω το Φραγκολόγι...

ΦΛΩΡΟΣ

-Αμήν... και τα κεφάλια τους να ιδούμε κομπολόγι του φράξου σου να γέρνουνε κάθε κλαρί και κλώνο!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Αμήν...από το στόμα σου και στου θεού το θρόνο! Κ' εκείθε πίσω τι καλά; Σε δέχτηκαν οι φίλοι, καθώς το συνηθίζανε, με την καρδιά στα χείλη; Πως άκουσαν το σταύρωμα που για' να μισολάγι μου εκάμαν στο χωράφι μου αυτοί οι χριστιανοφάγοι, και τη χτυπιά που μόδωκαν, κι αυτό το έρμο χέρι π' όταν εκράτει το σπαθί επέτα σαν ξεφτέρι κ' έμεινε τώρα κούρβουλο; Με τι ψυχή εδεχτήκαν την προσβολή

που μόγινε; Θα ρθούν, ή μας αφήκαν μόνους σ' αυτόν τον κίνδυνο; Τα μπροστινά χωριά, σα να' χαν όλα ένα κορμί και μόνη μια καρδιά, βράζουν ετοιμοπόλεμα. Θα στείλουν τετρακόσους.

Και Σφακισάνους διαλεχτούς θα να' χομ' άλλους τόσους. Ήρθαν και με χαιρέτησαν οι προεστοί κι οι νέοι, όλ' έχουνε μια βούληση, όλους μια φλόγα καίει, να φύγει ο Ξένος απ' εδώ. Πες μου Χτενά, εκεί πίσω επόνεσαν λίγο για μέ; Τι δύναμαι να ελπίσω;

ΦΛΩΡΟΣ

-Ότι ζητήσεις, Φωτεινέ, και κάθε παλικάρι, σ' όλον εκείνον το ζυγό, τανύζει το δοξάρι, κι άλλο δεν ονειρεύεται παρά να το προστάξει ο γέρο πολεμάρχος του σιμά του να πετάξει... Αν θέλεις χίλιους, έρχονται...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Να ιδούμε τώρα, Φλώρο, ποια θα'χομε απάντηση κι από το Νικηφόρο. Αλιά από κείνονε, Χτενά, που στην περίστασή του βοήθει' απ' άλλονε ζητεί παρ' απ' τη δύναμή του! Φτωχός, μικρός, αδύνατος, σα μονωμένο αστάχυ που το χτυπούν οι άνεμοι, γυρεύω τώρ' αμάχη να πιάσω μ' ένα τύραννο π' αμέτρητ' άλλοι σκύλοι λυσομανούν τριγύρω του, του γέροντ' αντιστύλι, κι ας είν' εκείνος ψόφιος, ας είν' ξενεωμένος. Θα τον χαλάσομε, Χτενά. Το θέλει ο Σταυρωμένος, το θέλει και το δίκιο μας.

Αλλά την άλλη μέρα πως θα βρεθούμε μοναχοί,
παιδιά χωρίς πατέρα; Του Νικηφόρου το σπαθί
μπορεί να μας σκεπάσει, είναι παιδί παλικαράς, κ' η
μάννα πόχει πλάσει τ' ανδρειωμένο του κορμί, η
Παλαιολογίνα, τον κέντρωσ' αίμα βασιλιά, και δεν
τον τρώγ' η πείνα όπως αυτά τα κνώδαλα που κάθε
ανεμοζάλη ανέλπιστα στο έρμο μας ξερνά το
περιγιάλι, και πόχουνε το στόμα τους, για την κακή
τους μοίρα, πλατύ, βαθύ κι αχόρταγο σαν τον
καταποτήρα.

Ας φύγει εδώθ' η φράγκικη κατελωμένη λίμα, κι αν
είν' γραμμένο να χαθώ, καλύτερα το κύμα, παρά
θολή νεροσυρμή, Χτενά μου, να με πνίξει, καλύτερα
ένας δράκοντας με μιας να με ρουφήξει παρά το
δόντι της οχιάς τη φλέβα μου να σχίζει και θάνατο
κάθε στιγμή σκληρά να με ποτίζει.

ΦΛΩΡΟΣ

-Το παραδέχομαι κ' εγώ... Κι αν όμως μετανιώσει;
(Ο Νικηφόρος)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Τότε, Χτενά μου μοναχοί, και θα μας δυναμώσει
Εκείνος π' όλα δύναται, και με την απαλάμη γέρνει
τον πλάτανο στη γη κ' υψώνει το καλάμι. Απόψε θα'
ρθουν τα παιδιά. Θα νάρθουνε, δε σφάλω, πρόσμενε
στη Λιβαθώ, τον ήβραν χωρίς άλλο, και θα μας πουν

την τύχη μας. Όσ' ο καιρός πλακώνει, τόσο θεριεύει
κ' η ψυχή.

Για τούτο τώρα μόνοι τα βρόχι' ας πλέξουμε, Χτενά,
που εδώ στα πλάγια επάνω αβόλετα θα πιάσουνε το
Τζώρτζη το Γρατζιάνο. Μην πίνεις άλλο... προσοχή, κ'
έχομε τώρ' ανάγκη απ' όλα μας τα λογικά.

Αλαφιασμέν' οι Φράγκοι παραμονεύουνε κρυφά το
κάθε πάτημά μας σα νάξεραν τι κεραυνοί βροντούν
μες στην καρδιά μας. Ή μας επρόδωκαν, Χτενά, ή θα
τους τρώει το αίμα, και πρέπει να ταχύνομε.

Κρέμεται σ' ένα γνέμα όλ' η ζωή κ' η τύχη μας, κ' εγώ
δε θέλ' ο Ξένος να μου χτυπά τα βύσαλα... δεν είμαι
μαθημένος.

Ο Τζώρτζης δυναμώνεται, κ' είναι, Χτενά μου,
αλήθεια ότι του τάζει φανερά κι ο Μοίραρχος
βοήθεια. Δουλεύουν στην Επισκοπή, τη ζώνουν με
χαντάκι, κ' έστειλ' εκεί τ' αδέρφι του προχτές, το
Νικολάκη, οπού' ρθε τώρα σύντομα και τόφερε και
πλούτη με ξένη δύναμη πολλή, και μ' έναν Αρναούτη
χριστιανομάχο φοβερόν και πρώτο παλικάρι

ΦΛΩΡΟΣ

-Και πούθε τα' μαθες αυτά;

Επιχειρηματίας στην κλωστή

Εικόνα 5 - Στον αργαλειό για τα προικιά . . .

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Τά' μαθ' απ' έναν φλάρη που βγαίνει τάχα διακονιά και που τον τρώγ' η ζήλια, γιατί, του μαύρου, τόταξαν λαγούς με πετραχήλια, τον μέθυσαν μ' υπόσχεσες και για το δεσποτάτο, κ' έπειτα τον εγέλασαν. Είναι σκυλί μονάτο, ελύσσαξε για εκδίκηση και δε θα ησυχάσει αν πρώτα τον ψωράρχοντα του τόπου δε δαγκάσει. Κι ορκίζεται κ' υπόσχεται, αν έρθ' εκείν' η μέρα, να πει ότ' εγεννήθηκε μονάχ' απ' τον Πατέρα το Πνεύμα τ' Άγιο, Χτενά, ο πάπας ότι σφάλει κι ότ' είν' ο πατριάρχης μας ψηλότερο κεφάλι...

ΦΛΩΡΟΣ

-Μη μας προδίνει, Φωτεινέ;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Δεν του πωλώ, γοράζω, και δε λαθεύομαι εύκολα όταν στυλά κοιτάζω. Από του πάτερ Σίλβεστρου τ' αγιασμένο στόμα έμαθα κι άλλες είδησες, έμαθα, Φλώρο, ακόμα οτ' όσοι στην Επισκοπή βρίσκονται αποκλεισμένοι βαρέθηκαν τη μοίρα τους, κ' είν' αποφασισμένοι, για να μας κλέψουν πρόβατα, γυναίκες κι ότι λάχει, να φέρουν γύρω τα χωριά, να μην αφήσουν ράχη. Ντρέπονται, λέν οι άτιμοι, να βλέπουν σ' ένα ζάρκο με τ' άγριο το λιοντάρι του κλειστόν τον Αϊ Μάρκο.

ΦΛΩΡΟΣ

-Δυστυχησμένοι! Νάχανε πατέρα, αδέρφι, μάνα να τους μοιρολογούσανε! Η γη μου η Σφακισάνα, πού' ναι κυρά φιλόξενη τον κόρφο της θ' ανοίξει και με το αίμα τους σφιχτά τη σάρκα τους θα σμίξει!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Το χιόνι αυτό μας έσωσε! Και τώρα, οσότου λιώσει, θα' ρθει Μεγαλοβδόμαδο, το Πάσχα θα πλακώσει. Θα βγούν μόνον απόλαμπρα, και τότε' έρχεται πρώτη η Κυριακή του Αϊ Θωμά... Αχ νιότη! Πού' σαι, νιότη! Δε θα να πρόσμενα ως εκεί!... Τη μέρα αυτή του γάμου θα μας χτυπήσουν άφευχτα, καρτέρει τους, Χτενά μου. Κι αν δεν το βάλουν κατά νου, ο Χάρος να με πάρει αν δεν τους σπρώξει επάνω μας το δάχτυλο του φλάρη. Δύσκολο τό' χω, αδύνατο, τόσ' άνθη εκεί να νιώσουν, τριγύρω στη Θοδούλα μου, κι αυτοί να μην απλώσουν!

ΦΛΩΡΟΣ

-Καταλαβαίνω, Φωτεινέ!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Υπομονή, μην τρέχεις... Εμπρός τους τότε θα' μ' εγώ, και συ, Χτενά, θα ν' έχεις τρακόσους φίλους διαλεχτούς κρυφά στο Σπανοχώρι. Θα πολεμήσω δυνατά, και μόλη μου τη ζόρη δεξιά προς το Βαθύλακκο, Χτενά, θα προσπαθήσω, με τη βοήθεια του Χριστού, να τους ποδοκυλήσω. Κι αν επιτύχω μόνος μου, χωρίς ν' αργοπορήσεις, τρεχάτα την

Επισκοπή να πας να μου χτυπήσεις. Αν, πάλε, ιδείς πως δεν μπορώ να τους καταχερίσω, ροβόλα πάνω στα σκυλιά, πελέκα τα από πίσω. Κι αφού τους αναπάψομε, ανταμωμένοι πάμε κι αρπάζομε τον πύργο τους...

(Μεταξύ των δύο πολεμάρχων αρχίζει να κουβεντιάζεται κατά πόσον οι Φράγκοι του Γρατιανού θα επιλέξουν να έρθουν μαζί τους σε ανοιχτή σύγκρουση., ενώ περιμένουν την επιστροφή του Λάμπρου και του Μήτρου, που πήγαν στην Κεφαλλονιά για να ζητήσουν την βοήθεια του Νικηφόρου στον ξεσηκωμό τους κατά των Φράγκων.)

ΦΛΩΡΟΣ

-Αυτό το θάμα κάμε, Κυρά Φανερωμένη μου, να ιδώ στο πρόσωπό μου, κι ας το πλερώσει το φτωχό το παλιοκέφαλό μου! Αν όμως – πές μου Φωτεινέ – οι Φράγκοι δε θελήσουν την Κυριακή του Αϊ Θωμά να βγούν να μας χτυπήσουν;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Θα μείν' η νύφη στο βουνό, και πάνω τους θα πέσω μ' όση κι αν έχω δύναμη, Χτενά, να τους βαρέσω... Απόψε αν έρθουν τα παιδιά, όσο μπορείς ενώρο στον πίσω πάλε το ζυγό να τρέξεις πρέπει, Φλώρο, στο γάμο τους συντρόφους μας να τους καλέσεις όλους. Και πές τους, τόσοι πού' μαστε, με τρόχαλους και βόλους μπορούμε να τους θάψομε. Να μη με

παρατήσουν, και 'να' ρθουν την πατρίδα τους και μένα να τιμήσουν...

Πάρε το Λάμπρο σου μαζί. Να μείνει εδώ δεν πρέπει, αφού τη θυγατέρα μου δε δύναται να βλέπει όπως την έβλεπε προτού. Το μάτι του θα πέφτει καθώς το φύσημα τ' αχνού σ' εκείνον τον καθρέφτη, και θα θολών' η ξαστεριά τ' ανέφελ' ουρανού μου, η παρθενιά του κρίνου μου, το φως τ' Αυγερινού μου... Στα δώθε, Φλώρο, τα χωριά το Μήτηρο μου θα στείλω το κάλεσμα τ' Αϊ Θωμά να πει σε κάθε φίλο.

ΦΛΩΡΟΣ

-Όλα καλά, περικάλα. Κι αν 'άλλο δε θα πούμε, συμπάθα ακόμα μια φορά δυό δάχτυλα να πιούμε... Καλώς να σε βρω, Φωτεινέ!...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Χτενά μου, στην υγείά μας! Σιγά μην την ξυπνήσομε... Να ζήσουν τα παιδιά μας!

Αποκαμωμένοι και οι δυό τους απ' την ολονύχτια κουβέντα θα πέσουν το χάραμα να κοιμηθούν.

ΦΛΩΡΟΣ

-Βαθιά κοιμάται πάντα ο νιός, γιατί δεν τον τρομάζει του τάφου ο ύπνος ο στερνός που κάθε γέρο σκιάζει...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Όξ από μένα, Φλώρο μου... Ελάλησε τ' ορνίθι...
Ξαπλώσου επάνω στη γωνιά... Σαν ένα παραμύθι
μου κάζοντ' όσα θα γενούν, κ' είν' ήσυχη η καρδιά
μου αφότου τ' αποφάσισα... Γλυκά στα βλέφαρά μου
νιώθω το χέρι του τυφλού... Καλή σου νύχτα,
Φλώρο!

ΦΛΩΡΟΣ

-Καλό ξημέρωμ' αδερφέ!... Στάσου!... μου δίνες
δώρο εκείνον τον περίφημο που μού' πες Αρναούτη
να πέσω στο Βαθύλακκο μαζί του μακροβούτι;...

(Οι πολεμάρχοι κοιμούνται και ο αφηγητής...)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Εκοιμηθήκαν ξέγνοιαστοι, καθώς και στ' ακρογιάλι
όταν περάσει ο σίφουνας και φύγ' η ανεμοζάλη
κοιμώνται και τα κύματα, ξεθυμασμένοι λύκοι αυτοί
μέσα στην κάπα τους, κ' εκείνα μες στα φύκη.
Ανάμεσό τους έλαμπε, στενά συδαιλισμένη, η
ολοζώνταν' η φωτιά, σα μάνα αγαπημένη οπού
θωρεί περήφανη να στέκουν στα πλευρά της ωσάν κι
αυτή αδάμαστα τ' ανήμερα παιδιά της. Στ'
αυλακωμένα μέτωπα ξαπλώνεται και λάμπει η πύρη,
δεύτερη ψυχή, κ' οι χέρσοι εκείνοι κάμποι τη
μυστική της δύναμη κρυφά, σιγά, ροφούσαν και
χίλια μαύρα ονείρατα στον ύπνο τους γεννούσαν.

Στην πέραν άκρη του σπιτιού, μια κόρη φωτισμένη
με την αχτίδα τη χλωμή π' από καντήλι βγαίνει σαν
από γλυκοχάραμα, κι ολόγουρά της χύνει ελπίδες
χρυσοφτέρουγες, γλυκάδα, και γαλήνη, κ' εδώ, χολές
που βράζουνε και πόλεμος και πάθη στου ύπνου
τους τ' αμέτρητα, τα σκοτεινά τα βάθη.
Κ' εχώριζ' άβυσσος πλατιά τα κοιμισμένα μάτια, ενώ
μια μόνη πιθαμή χωρίζει τα κρεβάτια!

Εκατακάθισ' ο βοριάς, και τ' όψιμο το χιόνι με τη
νοτιά που πιάστηκε γοργά – γοργά να λιώνει, και
καθεμιά νεροσυρμή, κάθε φτωχό λαγκάδι, με τα
νερά που πλημμυρούν, μουγκρίζει στο σκοτάδι.
Έγιναν βάλτοι τα βουνά, οι ράχες εποντιάσαν,
πελάγωσαν οι χωραφιές, παντού πηγές εσκάσαν –
αλλά Λευκαδιτόπουλα δεν τα κρατούν ποτάμια...

Αυτιάστηκε πατήματα κι αλύχτησεν η Λάμια...

(Χτυπά η πόρτα, πετιούνται πάνω Φωτεινός και
Φλώρος. Γυρίσανε απ' την Κεφαλλονιά ο Λάμπρος
και ο Μήτρος.)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Λάμπρο, τον είδατε;... Μας δέχεται;... που μένει;...

ΛΑΜΠΡΟΣ

-Σ'εκανε μήνα θα' ν' εδώ... Τον ήβραμε στη Σάμη.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Λοιπόν θε να τον έχομε τ' Αϊ Θωμά στον γάμο;
Χίλιες φορές καλύτερα! Θα ιδεί πως πολεμάνε όσοι
δε θέλουν το ζυγό του Ξένου να βαστάνε.

(Έκπληκτος ο Λάμπρος...)

ΛΑΜΠΡΟΣ

-Σε ποιόνε γάμο τ' Αϊ Θωμά;...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Παντρεύω τη Θεοδούλα...

ΛΑΜΠΡΟΣ

-Τη Θεοδούλα; ...

ΦΛΩΡΟΣ

-Σκύψε, φίλησε το χέρι που σου δίνει παντοτινή σου
σύντροφο την Άνοιξη, να χύνει ολόγουρά σου
μυρωδιές, παρηγοριά, δροσούλα... Σκύψε, παιδί μου,
φίλησε... Δική σου είν' η Θεοδούλα.

(Σκύβει ο Λάμπρος συγκνημένος και φιλά το χέρι του
Φωτεινού και κατόπιν αγκαλιάζεται με τον Μήτρο...)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Φτάνει, παιδιά μου, φτάνει... Μεσ στη φτωχή
καρδιά μου δε δύναμαι να κλείσω δυό τόσο

ανέλπιστες χαρές χωρίς να την ξεσκίσω, το ξόδι της Φραγκολογιάς και τη χαρά του γάμου... Σιγά μην την ξυπνήσομε... Δεν πρέπει εδώ παιδιά μου, να σας εβρεί το χάραμα. Έχει χιλιάδες μάτια ο ήλιος ο αδιάντροπος και τρέχει μονοπάτια π' άλλος κανείς δεν έτρεξε...

Σύ, Μήτηρο, θα κινήσεις όλα τα δώθε τα χωριά να πας να χαιρετίσεις, κ' έναν προς έναν φίλο μας θα βρείς και θα καλέσεις να' ρθει στα στεφανώματα. Και πρόσεξε να δέσεις μ' όρκους φριχτούς το τάμα τους... Πάρε και σύ, Χτενά μου, το Λάμπρο, και ξεκίνησε. Θ' αναπαυτεί η καρδιά μου όταν ξεκόψετε απ' εδώ... Ακούς και τ' άλλο ορνίθι;...

ΦΛΩΡΟΣ

-Τ' ακούω και φεύγω, Φωτεινέ... Με κούφιο κολοκύθι κακά θα βγούμε ανεβατά... Εμπρός, το κεροπάτι, και τότε ξημερώνομε, σου τάζω την Ελάτη.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΓΕΩΡΓΑΚΗ

<<ΦΩΤΕΙΝΟΣ>>

ΑΣΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟ

Εικόνα 6 – Ο δημιουργός του τετάρτου άσματος, Θεόδωρος Γεωργάκης.

Ο ΓΑΜΟΣ ΚΙ Ο ΞΕΣΗΚΩΜΟΣ

(Στη σκηνή Φωτεινός, Φλώρος, Λάμπρος και Μήτρος.
Σε συνέχεια των τελευταίων λόγων του Φλώρου
<<κακά θα βγούμε ανεβατά>>, που είναι και
προφητικά, αλλά και λιγοψυχικά, ο Φλώρος, ανοίγει
την... κουβέντα.)

ΦΛΩΡΟΣ

-Θα ξοδιαστούμε, Φωτεινέ, ο γάμος κι ο ξεσηκωμός
θέλουνε βιός να γίνουν, και μεις σποριάδες γεωργοί,
με ρημαγμένο σπιτικό, απ' τ' άπληστο το χέρι, μες
στα κατώγια δε θα βρείς γένημα ν' απομένει, ο
Γρατιανός το λήστεψε, χίλιες οκάδες τάϊσε τους
ναύτες του Σοράτζου, να' ναι γεροί, μ' ανάκαρα, στις
μάχες που θα δώσουνε με Θώπια και Δεσπότη.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Φλώρο Χτενά, εκιότεψες! Τούτος ο γάμος θα γενεί,
τον θέλουν τα παιδιά μας, μαζί του κι ο ξεσηκωμός,
δεύτερος γάμος, Λαϊκός, τους ξένους για να
διώξουμε που μας τρυγούν τη χώρα. Θάρθουν
κανίσκια στη σειρά με όλα τα καλούδια, οι κόφες
θάναι ξέχειλες, κρέατα και κουλούρια, τμάτσια και
νιόκους ζυμωτά κι ολόχρυσά σπαέτα. Εμάθαμε
χρόνους μακρούς το γάμο να συντρέχουμε εμείς οι
Σφακισάνοι, ανασασμό να δίνουμε σ' όποιον πατέρα
ευλογά το νιόφωτο να στήσει, πέρα να πάει τη γενιά,
παιδόπουλα να τρέχουνε σ' αυλές και σε χαγιάτια, να
δρασκελάνε τις βραγιές, να ζεύουν τα δαμάλια, να

σπαρταράν οι κορασιές στη στράτα σα διαβαίνουν.
Νιότη διαβαίνει ολόλαμπρη, με μπράτσα
σαραντάπηχα το βιός της να ορίζει, χωρίς σκυφτό τον
τράχηλο, χωρίς τους αφεντάδες.

Χειμάρρωσε, Φλώρο Χτενά, και τύλωσε το πνέμα,
μην καρτεράμε μόνες τους νάρθουν οι άσπρες μέρες,
αν δεν τις σημαδεύουμε, μόνες ποτέ δε θάρθουν.

ΦΛΩΡΟΣ

-Ότι προστάξεις, Φωτεινέ. Χρόνια μαζί, συντρόφοι,
μαζί εσκλημιδεύαμε στην Αρκολιάς τις λάκκες, σαν
παιδαρούδια τρυφερά, στην ίδια πνιάτα φάγαμε
λάχανα και κορφούγκια, μαζί ξεπαστρεύαμε
τ' αγρίμια και τον λύκο, όταν ετούτος όρμαγε από το
Μέγα Όρος και χύμαγε στα πρόβατα. Έπειτα, σα
μεστώσαμε, στήσαμε το καρτέρι και με ατζάρδο
φοβερό τους φορατζήδες πιάσαμε μες στον
Καταποτήρα, που ο Ορσίνι έστειλε το ξάϊ να
εισπράξουν, σαν τις κορνάκλες που ορμούν κάθετα
στο ψοφίμι. Και σα μια μέρα ο Ανδηγαυός άδραξε τα
ηνία, νεόκοποι μπαντίδοι εμείς μ' αλέστα άσπρα
άλογα, τους φόρους αρνηθήκαμε, τους Σφακισάνους
πήραμε λεφούσι οργισμένο και στήσαμε τα στήθη
μας κόντρα στο Φραγκολόϊ, που τώρα στα γεράματα
ξανά θα μετρηθούμε, ετούτα δω τα χώματα ποιος θα
τα διαγουμίξει. Μαζί εμεγαλώσαμε, με κόπο τα
παιδιά μας, σπέρνοντας δυό και τρείς φορές φακή,
αγριοκόκι, κορκάλι και γεννήματα στην Ποταμιά, στο

Φάσο, ως κάτω στην Αγράμπελη, στην Άγια
Κατερίνη.

Ότι προστάξεις, Φωτεινέ, μα πρέπει να βιαστούμε.
Παραμονή Λαζάρου! Σιμά, κοντά μας έφτασε του Αϊ
Θωμά η μέρα.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Έλα Θεοδούλα, σίμωσε, κι ο Λάμπρος, κι ο Μήτρος.
Το καλαμάρι δίπλα σου, Λάμπρο μου παλικάρι, στα
χέρια σου τα στιβαρά τη λάπη κράτησέ την, βλέπεις
εγώ δεν το μπορώ, μαράγκιασαν τα δάχτυλα, τόσες
αγκούσες μου'σπειρε αυτό τ' αγρίμι ο Γρατιανός στα
ροζασμένα χέρια.

Στο λιγατόχαρτο να δείς όσα ο γέρο Φωτεινός
μερίδια σας δωρίζει, και όσα η κακορίζικη στον
αργαλειό μητέρα έφτιαξε για την κόρη της, την
όμορφη Θεοδούλα, όλα στον γήκο ήτανε με θρούμπα
και λεβάντα, σκόρος ποτέ να μην τα βρεί, άθιχτα,
ατσαλάκωτα να πέσουνε στον κόμπο, να δούνε οι
γειτόνισσες τη χρυσοχέρα μάνα.

Άγια Τριάδα, αφέντισα κι Αρχάγγελιοι μαρτύροι, ο
γάμος όπου στήνεται νάναι τρανό γιοφύρι, δυό
σώματα λεβέντικα να σμίξει, να σμιρδέψει, να
γίνουν λιονταρόψυχα τα σερνικά τους τα παιδιά κι
όμορφες θυγατέρες.

Εικόνα 7 – Γάμος το 1956 στην Εγκλουβή Λευκάδος. Μπροστά το παιδάκι με τη βαντιέρα που έχει επάνω τα στέφανα.

Γράψε πρώτα τα χτήματα.

Τ' αμπέλι εκεί στις Κεχρινές, πόχει το κλίμα βαρτζαμί, κρασί ευλογημένο, και το σμπιράτο ραζακί την τάβλα να γλυκαίνει, σα θα προβαίνει κέρινος γλυκός ο πρωτολάτης. Λαχίδι εκεί στη Λίζαινα, με το τρεχούμενο νερό, τις απλωσιές του ζευγαριού και το βαρύ το χώμα, χώρους να έχει για βραγιές, για όλα τα μπουστάνια, όσα στηρίζουν φαμελιές, κι αφράτα αιματώνουν τα μάγουλα των κοριτσιών, των αγοριών τα μπράτσα.

Και τις ελιές στου Καλαβρού, κλαρί εκατό κιλώνε, με το ψηφί της σκατζολιάς, πληθώρα να λαδίζει, εφτά καρτούτσα το κιλό κι ένα καρτεζίνι, μα πιότερο απ' όλα της είναι και γρανιτένια, στο βράχο να ριζοβολά, να μη φοβάται πάγρα, πόχει το λάδι της πρικό, μα γίγαντες μεστώνει, ματώζα τα παιδόπουλα τα χτίζει, τα πυργώνει. Και στην Πλωρή, ν' ακουρμαστείς, πίσω απ' τα Κοντράτα, σου δίνω δυό τσοπόρια, νάχεις να σπέρνεις τη φακή, τα μπίζα, τα ρεβύθια, που θέλουν χώμ' αμμουδερό, εύκολα να στραγγίζει, απ' του χειμώννα τα νερά, να μη λομποκρατάει, είναι χωράφια κάλοψα και ούτε που πιεντάνε ασφελαχτό και ψύλιθρα, παλαμωνίδα αγκαθωτή, κι αυτό το άτιμο ψηφί πλατιά φαρδακοκύλα.

Μετά να συνεχίσουμε μ' όλα τα χοντροσκούτια.

Τέσσερα τα σαγιάσματα, όπ' είναι καμωμένα από το τράγιο το μαλλί, άγρια και τριχάτα, ωσάν την κάπα

του βοσκού, εκεί στις μέρες του χιονιά, σα θα
βογγάει το Περγαντί και γρήγορα τα σύννεφα θα
φέρνουνε το χιόνι, κι από τα μάτια χάνονται Καρυά,
Ρεκασινάτα, στρωμένα τα σαγιάσματα μπρός στη
γωνιά, στο τζάκι, θα φέρνουνε τη ζεστασιά, θ'
αρχίζουν παραμύθια.

Πέντε να γράψεις, με χαρά, είναι οι μαντανίες, τις
έφτιαξε διπλόφαρδες, τις πλούμισε με μόστρες, όλες
από τα χέρια της η σχωρεμένη η μάνα, που κάθονταν
στον αργαλειό τη νύχτα και τη μέρα, τη νύχτα σαν
ελάγιαζαν όλες στον Κόντρο οι φωνές αυτή στον
αργαλειό της, με το λυχνάρι οδηγώ τις σαϊτιές να
ρίχνει, κελάηδαγαν οι μιταριές στη σιγαλιά της
νύχτας, όμοια με ήχους μαγικούς μ' αυτούς της
Πηνελόπης. Τις μέρες του καλοκαιριού όλα της τα
διασίδια μπρός στην αυλή μας διάζονταν, ερχόνταν
οι γειτόνισσες όλες να την αϊτάρουν, το κότολο
σηκώνανε και μέτραγαν τους πήχες.

Βελέτζες δύο πλουμιστές, ατάραγες, αφράτες, τις
πήγε στη νεροτροβιά με τ' άλογα ο Μπέλτσος και
γένηκαν ολόλαμπρες, χρώμα γαλάζιο άλικο, όμοιο μ'
αυτό της θάλασσας που πάει η Γριά Λαγκάδα, μ'
αλαμανιά και χύνεται στην άκρη στα Πευκούλια.
Τρία καβαλοσκούτια, με τέχνημα και ζωγραφίες τις
σέλες να στολίζουν, σα θα κινάτε με πομπή όλοι
καβαλαραίοι να πάτε στην Ανάληψη, στου Αϊ
Γιαννιού του Αργανά και στη Φανερωμένη.

Απλάδια, βλαχοσκούτια, πετσέτες, λινΟΣέντονα, κολτρίνες και ντεμέλες, εφτά μεσάλια ολόασπρα ζωσμένα με τις σπάθες, δυό παγερίτσα ολόγιομα με τα ξασμένα τα μαλλιά και δυό κοντέσια της γριάς, που τα φορούν οι προγιαστές στα μάνη του χειμώνα. Και τούτα που τα ξέχασα, δύο ζωνάρια μάλλινα τη μέση να κρατάνε, όταν θα ξεχωνιάζεται για νιό αμπελοφύτι. Κι ακόμα λιανοπράματα, πέντε ζευγάρια γκέτες, στα πόδια αητοφτέρουγα στη Λευκαδίτικη στολή, που πέτουνε τη λεβεντιά μέχρι τ' ακροουράνια. Και δυό βαντάκες σώρουχα για το γαμπρό και νύφη.

Έπειτα τα χαλκώματα, τ' αγγειά του σπιτικού σας, η αψηλή η τσέτζερη και το βαθύ μπακράτσι, ρηχά ταψιά κι ολόβαθα, μαζί και το λουμίνιο τις νύχτες για να φέγγει, κι ένα μαστέλο ξύλινο να πλένει η Θεοδούλα όξ' απ' τη Δαφνοπαναγιά εκεί στον Μέγα Λόμπο. Και μια καπάσα πήλινη να μπαίνουν κολυμπάδες, για όλες τις σαρακοστές, για όλα τα ξεμόνια.

Τα έπιπλα με τον κομό, φορτσέρι, καναβέτα, κασέλα ολοξύλινη και σκαλιστό αρμάρι, σκαφίδι και πινακωτή και τάλαρο για το τυρί να μην το βρεί το πθούλι, μαζί και η μαλάθα σας που μέσα βάζουν το ψωμί, να μην το βρίσκουν τα κουφά, για να το μαγαρίσουν. Όλα σας τα ρεκούμπερα ν' ανοίξετε το σπίτι.

Γράψε και για το τρόκολο, την κάδη, την πατήρα και
δυό βαένια ξύλινα με εκατό βαρέλες.

Μαζί και τα χρυσαφικά.

Μπόκολες ολοκαίνουργες, ποντάλι και βεργέτες, και
δέκα λίρες μετρητά, προίκες της σχωρεμένης, είναι
στην καταρήχωση κρυμμένα μες στο βάζο, για την
Θοδούλα αβύζαρε, πριν φύγει στο ταξίδι, νάχει, μαζί
με τα προικιά τη μάνα να θυμιάται, σαν κάμει
θηλυκά παιδιά να τηνε ξανανοιώσει.

Να είν' η Ώρα η Καλή! Με την ευχή, παιδιά μου!

(Ο αφηγητής υμνεί την αιώνια νιότη.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Νιότη παντοκράτορσσσα, εγώ διατάζω προσταγές,
εγώ Κλωθώ τη μοίρα στην ηλακάτη της ζωής όπως
θέλω τυλίγω, αίμα απ' το αίμα ουρανών αθάνατη
βαδίζω, πάντα ποθοκράτορσσσα και πάντα
σαγηνεύτρα, εγώ βαστάω της ζωής ολόχρυση
σφραγίδα, οποιος τη χάρη της δεχθεί λεύτερος θα
εμβαίνει μες στις Κανάθου τα νερά, να παίρνει πάλι
απ' την αρχή τη δοξαριά της νιότης, ωσάν την Ήρα να
κρατά έφηβης δαφνοστέφανα, να λιώνουν οι
θεάδες, τέτοια πανώρια νιόπλαση δεν σύντυχαν
ποτέ τους. Ξαναπεράστε ουρανοί, εμάθαν τα
παιδόπουλα τα μυστικά της νιότης, αιώνια τα
λειτουργούν ολημερίς τα ψάχνουν, βατήρες στήνουν
ν' ανεβούν στα χρυσοπάλατά της.

Ηλιοπλημμυρισμένη μου αχτίδα εσύ της νιότης, στα
ξέφωτα να περπατάς, στις χάρες σεργιανίζεις,
αχτίδα να σε καρτερούν στα τρίςβαθα να φέξεις, ζωή
να έρχεται γοργά, μεθύσι να σκορπάει, σ' ένα
ουρανό, κι άλλο ουρανό, να τρέχει, να διαβαίνει, ζωή
πέρα στα σύμπαντα το μήνυμα να φέρνεις, σαν
τρεχαντήρι νιόκοπο που λαχταράει τη θάλασσα, έτσι
νιότη αρπάζεσαι στις άχνης τα καράβια, να πας σε
πέλαα μακρινά, αγάπαγε, τραγούδα, της
Τερψυχόρης αδερφή, του Ποσειδώνα κόρη.

ΦΛΩΡΟΣ

-Παιδιά μου Καλορίζικα! Νάχετε την Ευχή μου. Όσα
καλά κρατά η γη και όσα η Μέρα της Λαμπρής
καλούδια να σας φέρει, να μην παδείρετε ποτέ, να
τάχετ' όλα πλήθια.

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Πατέρα λιοντρόψυχε πάντα το θέλημά σου, στα
πόδια σου εγνώρισα τη Μάνα και τον Κύρη, σαν
πρώτο αγγελόκρουσμα μου φύλαξε η μοίρα, να
χάσω την Αφέντρα μου, άπλωνες χέρια σαν αητός
πάντα να με σκεπάζεις, ποτέ μου δεν ελάμπαξα κάτω
από τέτοια χέρια.

Εικόνα 8 – Τα προικιά της νύφης δεμένα σε κόμπους και φορτωμένα σ' άλογα μεταφέρονται στο σπίτι του γαμπρού.

Τώρα θα σ' αποχωρισθώ, μα πάντα στην καρδιά μου
κορώνα θάχω, φυλαχτό, τα άγια σου τα χρόνια,
γεμάτα απ' τον τίμιο αγώνα του ξωμάχου, του
κηνυγάρη της σκλαβιάς και της ξενοκρατίας,
σούδωκε φωτοστέφανο στα μάτια της Λευκάδας, σε
λάτρεψαν οι αχαμνοί, και οι τρανοί σε φεύγαν, το
δίκιο είχες μέτωπο, τη Λευτεριά αντάρα, σκόρπαγες,
ματασκόρπαγες στ' ολόδικο νησί σου. Γονατιστή
τώρα εδώ να δώσεις την ευχή σου.

ΛΑΜΠΡΟΣ

-Μου τόλαχε η μοίρα μου δυό πατεράδες νάχω,
μονάτος σαν καλό αρνί βυζώ σε δυό μανάδες, ο ένας
που μ' ανάπιασε σαν ώριμο προζύμι, με ψώμωσε, με
βλάστησε, όμοια που σέρνει από παλιά των
Σφακιωτών η βένα, οπόχουν Κρητική φλεβιά,
κρατούν απ' τους Κουρήτες.

Ο άλλος που μ' ατσάλωσε μες τη φωτιά να μπαίνω,
αλαίμαρχος, αλύγιστος, να μη ριγώ στον κίντυνο, να
μη σκύβω κεφάλι, όταν τη γη ποδοπατούν του
κόσμου οι αφεντάδες και τη γιομάρα φέρνουνε, σαν
το σφελάγκι που ζητά τη στράτα να μολώσει, το
δίχτυ του απλώνοντας καρτέρι στους διαβάτες .
Πατέρες χιονοσκέπαστοι, αφέντες τιμημένοι, στον
όρκο σας τον ιερό για πάντα θα ομνύω, Φανερωμένη
και Κυρά θα έχω τη Θεοδούλα, και στην πατρίδα θα
ριγώ με χαλασμό στα στήθια.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Ετοιμαζόμαστε γοργά, αύριο πλένουμε μαλλιά,
Τετάρτη τα προζύμια, την Πέμπτη για τα στρώματα,
Καρφώματα Παρασκευή και Κυριακή στεφάνι.

Αύριο του Λαζάρου, πριν το Μεγαλοβδόμαδο, τώρα
που τρέχει η Αρκολιά, μαλλιά να πλύνουμε καλά ο
πίνος για να φύγει, προσκέφαλα και στρώματα την
Πέμπτη να γιομίσουν. Ανύπαντρες γειτόνισσες και
του χωριού παιδούλες αϊτέρι να στεργιώνονται στο
πλάϊ της Θεοδούλας, όλοι πομπή να φτάσουμε,
μπροστάρη το λαούτο, και στην πηγή να στήσουμε
το μέγα γλεντοκόπι. Και στα πιστρόφια η χαρά
ξέχειλη να σκορπιέται, όταν η νύφη θα κερνά
λαδόπιτα στο διάβα, με τη βαντιέρα της χαράς στα
χέρια ασημένια. Και την Τετάρτη Απόλαμπρα ώριο
προζύμι να στηθεί, στις νύφης το κουλούρι, οι βέρες
πάνω να στηθούν, να το σταυρώσει ο Κύρης,
κουλούρι να μοιράσουμε την Κυριακή στον γάμο.

Φλώρο Χτενά, το σόϊ σου όλο στον πύργο νάρθει,
μαζί σας κι η Καρφάκαινα που ξέρει τα τραγούδια,
που πάει σε γάμους, σε χαρές, κι αντλαλούν οι
γειτονιές πιότερο κι απ' τ' αηδόνια, κι όθε
βαστάγονται γερά φέρνουν και λαουτιέρα, τότε το
γλέντι ξέφαντο, κρατάει μέχρι το πρωί το τσάμικο, ο
μπάλος. Τέτοια τραγούδια να μας πεί, να λάμψει κι η
Θεοδούλα, μόνο να της θυμίσουμε να σπαρτανιάρει τη
φωνή, γιατί διλόγγου φτάσανε Καρφώματα, Στεφάνι.

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΑ ΠΡΟΖΥΜΙΑ

(Ο χορός των καλεσμένων στα προζύμια τραγουδά...)

ΕΥΧΕΣ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ

Φκήσου με μανούλα μου τώρα στ' ώριο μου
προζύμι, τώρα στ' ώριο μου προζύμι και στα
καλορίζικά μου. Την ευχή μου βρε παιδί μου κι ο
θεός να σε προκόψει, κι όσα καλά έχ' η Λαμπρή όλα
να σου τα δώσει.

ΣΗΤΑ

Σήτα μου, ψιλή μου σήτα και καλή μου κοσκινίστρα.
Σείσε μας καλά τ' αλεύρι, σμίξε μας καλά το ταίρι,.
Σήτα μου καφασωτή, κόθρε μου καμαρωμένε, για
κοσκίνα μας τ' αλεύρι, για να φτιάξουμε κουλούρι
του καλού γαπρού και τ' άξιου.

ΠΟΤΑΜΕ

Αχλιβέ μου ποταμέ μου, άχλια νάναι τα νερά σου, π'
αναπιάζουν τα προζύμια και του γάμου τα
κουλούρια. Αχλιβέ μου ποταμέ μου ζέστανε με τα
νερά σου νιόφωτο καμαρωμένο, να βλαστήσει, ν'
αναστήσει χίλιους μύριους απογόνους, να γεράσει,
να ασπρίσει και μαζί ανταμωμένο τη ζωή του να
γλεντήσει.

ΑΣΗΜΩΣΤΕ

Για κόπιασε δα κυργιε γαμπρέ, γί' ασήμωσε και
κάτσε, κι άπλωσε στην τσεπούλα σου την

μαργαριταρένια και ρίζε ασήμι στο ψωμί και στο
δικό σου γάμο.

Έλα Μάνα χρυσωσέ το και Πατέρα ασημωσέ το, πάει
η μάνα τ' ασημώνει και το τρουπλοσταυρώνει, κι ο
Πατέρας το χρυσώνει και το χιλιοκαλορίζει.

(Οι ετοιμασίες στον πύργο του Φωτεινού
προχωρούν. Παρασκευή απόγευμα. Έτοιμα τα
προικιά για τα Καρφώματα.)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Για ετοιμάστε τ' άλογα, θαρθούν οι συμπεθέροι,
βάλτε τους χάντρες στον λαιμό, κορδέλλα στα
καπούλια, να τα ρεμπεύονται πολλοί σα θα περνούν
στη στράτα, δέστε τη γίγκλα τους σφιχτά, βαστάζα
να' ναι και γερά, πάνω τους τα κρεβάτια και τα
προικιά θα φορτωθούν, μπροστά τους με τη σάγλα
να σέρνουνε μικρά παιδιά, και στα αγνά τα μπράτσα
τους περάστε τους κουλούρι.

Μοχτάτε οι γειτόνισσες, λαδόπιτες και κέρασμα
έτοιμα στη βαντιέρα, και στις σπαλέτες νάχετε
πολλούς καρφοβελόνους, στα χέρια ορκέλες
κόκκινες, και στα βελόνια οι κλωστές καλά
μπελονιασμένες, για να καρφώνουν δυνατά, τα
ρούχα που θα πέφτουνε στον νιόφωτο τον κόμπο, να
βλέπουν οι Χτενέϊσσες ώρια λινά μεσάλια και
χοντροσκούτια πλουμιστά, όλα χρυσοχεράτα, η
σχωρεμένη ύφαινε με το τραγούδι να δονά τα

δώματα του πύργου, μ' άμοιρη, κακορίζικη, δεν
πρόλαβε σα μάνα πάνω στον κόμπο να πετά τα
χρυσούφαντά της.

Μα τώρα έφτασε η χαρά. Μου κάζουν περασμένα.
Άλλα προστάζει η μοίρα.

Αρχίστε το τραγούδι.

(Οι καλεσμένες γυναίκες αρχίζουν τα σχετικά με τα
Καρφώματα τραγούδια.)

ΠΡΟΙΚΙΑ

Τρία κλαριά βασιλικό και τρία ματζουράνα, χαρά σε
τούτα τα προικιά που δίνει τούτη η μάνα. Καλώς τα
που προβάλανε τ' άσπρα και τα χιονάτα, να τα χαρεί
που τάφτιαξε και κόπιασε για δαύτα.

ΚΑΡΦΩΜΑΤΑ

Η μέρα είναι Παρασκευή, τα ρούχα μου καρφώνω
και το καλότυχο προικιό μάνα μου το τελειώνω.
Φκηθήτε με γονέοι μου τα ρούχα μου και μένα, και
τα ωραία μου προικιά τα μορφοκεντημένα. Με γειά
και με καλή καρδιά, να ζεις, να τα χαλάσες, να τα
γλεντήσεις κόρη μου και να τα διασκεδάσεις.

Εικόνα 9 - Λευκαδίτικο διασίδι, φάση του τυλίγματος στο αντί.

ΑΗΔΟΝΙΑ

Αηδόνια της ανατολής και σεις πουλιά της δύσης,
ελάτε να καρφώσουμε και τα προικιά της νύφης.
Ζάχαρη, πάλι ζάχαρη, ρύζι και πάλι ρύζι, να γίνει
καλορίζικο το στρώμα που γεμίζει.

ΛΑΜΠΡΟΣ

Φορτώστε τα στα άλογα, σκεπάστε τα μ' απλάδια και
πάνω – πάνω ας πυργωθούν κόκκινα μαξιλάρια.
Πομπή μπροστά να περπατά αρνί κερατωμένο κι
ανάμεσα στα κέρατα κόκκινη η κορδέλλα, χάζι να
κάνουν στα χωριά όθε διαβαίνει η λαύρα, τραγούδια
Λευκαδίτικα ν' ακούγονται στη στράτα, στην πόρτα
στα Χτενέϊκα να μ' αναμένει η μάνα, μπαμπάκι με τη
ζάχαρη να βάλει στη Θοδούλα, και σαν αδειάσουν τα
προικιά και στρώσουν το κρεβάτι, το πρώτο σερνικό
παιδί απάνω να πετάξουν.

(Για να ακολουθήσουν τα έθιμα για το στεφάνι μέσα
απ' την ματιά του αφηγητή.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Έφτασε Σαββατόβραδο, παραμονή του γάμου, ο
πύργος ολοφώτεινος, φτάνουνε τα κανίσκια, κόφες
γεμάτες κρέατα, κουλούρια και μανέστρες, και πάνω
ολοσκέπαστες, κόκκινο κρέπι άλικο τις χάρες να
μηνύει, χάρες να στήσουν οι χοροί που ολόνουχα
κρατάνε.

Μαζεύονται οι συγγενείς, φτάνουν οι καλεσμένοι, μία ευχή ακούγεται στα χείλη ν' ανεβαίνει: <<Να είναι πάντα σε χαρές, παιδιά να στεφανώνουν και μες στα σπίτια τρυγητός μόνο χαρές γονέοι>>. Και σαν θα φέξει η Κυριακή και ο παπάς στην εκκλησιά τη λειτουργιά τελειώσει, ποτάμι θα κινήσουνε οι δύο συμπεθέροι. Μπροστά πηγαίνουν τα βιολιά και πίσω η βαντιέρα, στρωμένη ολοκόκκινα και πάνω της τα στέφανα, το φιόρο για τη νύφη, κι ανάρια τους να κάθονται άσπρα τα ζαχαράτα.

Κι αφού βλογήσει ο παπάς, τα στέφανα τελειώσουν, πάλι μελίσοι πρόσχαρο για του γαμπρού το σπίτι, οπ' αναμένει η πεθερά τη νύφη να γλυκάνει, να πάρει με τα χέρια της το κοφτερό τσεκούρι και τρεις κτυπά τ' ανώφλι της, νάναι φιλόξενο, γερό, το νέο σπιτικό της. Το γλέντι ξεκίνησε, και οι χοροί κρατάνε και στα μεσάλια τα λευκά με τις πανώριες σπάθες κενώνετ' η μανέστρα, κι απ' τα βαγένια το κρασί να τρέχει απ' τον πίρο.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Για σηκωθείτε νιόφωτο να πιούμε στην υγεία σας, και κίνησε Καρφάκαινα της μάνας το τραγούδι, με την ευχή της στο πλευρό να ζήσουν, να προκόψουν.

ΟΙ ΕΥΧΕΣ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ

Φκήσου με μανούλα μου τώρα στ' ώριο μου στεφάνι, τώρα στ' ώριο μου στεφάνι και στα

καλορίζικά μου. Την ευχή μου βρε παιδί μου του Χριστού και τη δική μου, την ευχή μου βρε παιδί μου, κι ο θεός να σε προκόψει. Σύρε στο καλό παιδί μου και μες στην καλή την ώρα και να γεμίσ' ο δρόμος σου δάφνες, μυρτιές και ρόδα. Δάφνες, μυρτιές στο δρόμο σου, κι η νίκη στο πλευρό σου. Και της μανούλας σ' η ευχή , να είναι οδηγός σου.

Εκ νέου η πρώτη στροφή. Φκήσουμε μανούλα μου κτλ.

ΘΟΔΟΥΛΑ

-Και στην Κυρούλα δέησες, να πέτομαι στη χάρη της, νάχω και γώ η ορφανή σα μάνα, σαν ποσέσο, ο θρόνος της να θρονιασθεί μέσα στο σπιτικό μας, παιδόπουλα για βλόγησε, όμορφες θυγατέρες, γύρω γλυκιά μοσκοβολιά στο σπίτι ριζωμένη.

ΚΥΡΑ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗ ΜΟΥ

Σήμερα λάμπει ο ουρανός, σήμερα λάμπει η μέρα, σήμερα στεφανώνεται αητός και περιστέρα. Χαρά στην τύχη σου γαμπρέ, χαρά στο ριζικό σου, που βάνεις τέτοιον άγγελο, για πάντα στο πλευρό σου. Κυρά Φανερωμένη μου με τον μονογενή σου, ο γάμος όπου έγινε, νάναι με την ευκή σου. Κυρά Φανερωμένη μου, και χάρισέ τους χρόνια, όπως χαρίζεις της ελιάς τα φύλλα και τα κλώνια. Κυρά Φανερωμένη μου και βλόγα το στεφάνι, όμοιο αστέρι να γεννεί μάτι να μην το πιάνει.

ΦΛΩΡΟΣ

-Την πεθερά καλέστε την να προσδεχτεί τη νύφη, να είν' αστρί, να είν' αυγή, να είναι νιό φεγγάρι, ένα κομμάτι μάλαμα, να μπει σε περιβόλι, σαν φορτωμένες τις μηλιές μ' αρίφνητα τα μήλα.

Η ΥΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΠΕΘΕΡΑΣ

Έβγα κυρά και πεθερά να προσδεχτείς τη νύφη, που πρόβαλε σαν τον αητό μαζί με τον πετρίτη. Καλώς τα μάτια πού'ρχονται και φέραν τον αγέρα, κα φέραν τη νυφούλα μας μέσα στα δυό μας χέρια. Καλώς τα μάτια πού'ρθανε, κι ας κάμανε και κόπο, αφού'ρθαν και μας φούμισαν τον άσχημο τον τόπο. Νυφούλα καλορίζικη με γειά σου, με χαρά σου, ήρθαν τ' αηδόνια νύφη μου να δουν την εμορφιά σου.

ΛΑΜΠΡΟΣ

-Γιατί ο θεός τις σομορφιές σαν άνθη τις τινάζει, άνθη να ραίνουν σπιτικά, να στρώνουν στα τραπέζια, εδώ τραπέζι όμορφο, κάστρο θεμελιωμένο, για πέστε το τραγούδι του, πλημμύρα είναι στρωμμένο.

ΤΟΥ ΓΑΜΠΡΟΥ Η ΤΑΒΛΑ

Ω, Χριστέ και τι μ' αρέσει του καλού γαμπρού η τάβλα, πούναι όμορφα στρωμμένη και καλά τραπεζωμένη. Με περούνια, με κουτάλια και μεταξωτά μεσάλια. Τα κουτάλια ασημένια και τα πιάτα φαρφιδένια. Τα ποτήρια κρουσταλένια, τα

μαχαίρια ατσαλένια. Σ' όσους γάμους κι αν επήγα,
τέτοιο νιόφωτο δεν είδα. Νάν'η νύφη κρύα βρύση, κι
ο γαμπρός σαν κυπαρίσσι.

Εκ νέου, το Ω Χριστέ κτλ.

(Και ενώ το γλέντι ακόμη καλά κρατεί, μπαίνει στη
σκηνή αγγελιαφόρος, για να φέρει το μήνυμα πως ο
Γρατιανός προτίμησε την ανοιχτή σύγκρουση με τον
Φωτεινό. Έφτασε στην Επισκοπή και ενώθηκε με
τους δικούς του Φράγκους, που ήταν εκεί
κλεισμένοι. Έκαψαν τις αχυροκαλύβες, που ήταν στο
περίβολο της μονής και χρησίμευαν σαν κατοικίες
των Σφακισάνων ξωμάχων και απειλούν τώρα
ανοιχτά τον Φωτεινό...)

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ

-Εφτάσανε αφέντη μου, εφτάσανε οι Φράγκοι. Σαν
είδαν στον Παλιοχαλιά εδώθε να διαβαίνουν του
Νικηφόρου τα παιδιά, στον Κούλμο ν' ανεβαίνουν,
εσύναξε ο Γρατιανός όλο το Φραγκολοϊ, και πιό
νομάτους εκατό επήρε απ' τον Σοράτζο,
παραγαρτάρουν σ' αντριά και πάνε με το σάλτο,
ωσάν να χύνονται μπροστά σε μέγα πανηγύρι, να
τρέχουν, να καμώνονται πως μια χαψιά μας έχουν.
Επιάσανε το ψήλωμα, περάσαν στου Καρφάκη, στη
Μπόζα κοντοστάθηκαν, και κείθε μ' έναν όργο
φτάσανε στην Επισκοπή, με τους κλεισμένους
σμίρδεψαν, χαλάσαν τις καλύβες και τώρα
στρατοπέδεψαν μπροστά στο μοναστήρι. Εσύ που τα

τζενεύεσαι και πέτεται επάνω σου ολόκληρη η
Λευκάδα, ήρθε η ώρα τη Φραγκιά να κόψεις, να
θερίσεις, ωσάν μαύρα λαμπάσματα να
αναφταωθούνε.

(Στο άκουσμα του αγγελιαφόρου ο Φωτεινός
σηκώνεται απ' το τραπέζι του γάμου. Ήρθε η μεγάλη
η ώρα...)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Για σηκωθείτε στ' άρματα, κι εγώ φτωχός και γέρος,
θε να πιαστώ με την Φραγκιά! Παιδιά μου είν' ο
πόλεμος του χάρου το μεθύσι! Όλα τούτα τα
μούτζαρα, που ζύγωσαν θρασύτατα μέσα στη
γειτονιά μας και μας χαλάν τα ιερά, να κόψουμε
παρεύθους. Είμαστε πεντακόσιοι, κι ανάμεσά μας
διαλεχτοί τόσοι καβαλαραίοι!

Μπροστά με τα σιδέρικα ο Λάμπρος και ο Μήτρος,
να πιάσουν το εικόνισμα κει στου Σταυρού τη δάγκα,
να κλείσουνε τη δημοσιά. Και μεις ασκέρι δυνατό σε
δυό μποσούς να πάμε, άσφαλτα να κυκλώσουμε
όλοι το Φραγκολόι. Κομμάτι μέσ' απ' την Ντεριά, τ'
άλλο στα Μεσοχώρια, να μη μπορέσει ο Γρατιανός
το ίσωμα να πιάσει, να πάει κατά τη Μέλισσα, κει
στο Κακό Λαγκάδι, με στομωμένο το στενό να μην
μπορούν να φύγουν.

Στις πόρτες σα θα φτάσουνε, όπου ευθύς στενεύει
και κάτω χάσκει ο βάραγγας, μονάχα δύο σκέψεις

για να διαλέξουν θάχουνε. Ζερβά να πάν' στις Σπαθαριές, δεξιά για τις Μποτσάρες. Το πρώτο κάζει πιο βατό, εύκολ' αναρριχώνται και στόχος τους η θάλασσα, τα πλοία του Σοράτζου. Κ' εμείς απ' την Απεταστή, στο ίσο μονοπάτι, ξεθεωμένους, νηστικούς, καρανιασμένους για νερό, μονάχα με δυό κδέλες θα ξαχουρδίσομε κρυφά, στις πλάτες τους θα μπούμε, και τότε θα τους κόψουμε, όλη αυτή την ψώρα, οπόρχεται κάθε φορά και μας μαδάει τη χώρα.

(Αφού στηθεί ηχητικό σκηνικό πολέμου, ο αφηγητής, περιγράφει την μάχη , έτσι όπως την καταγράφει ιστορικά ο Γερμανός Κάρολος Χόπφ, ο οποίος στην ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ μας διέσωσε την μάχη του 1357 των χωρικών των Σφακιωτών κατά του Ζώρζη Γρατιανού, πέριξ της μονής της Επισκοπής στο σημερινό Σπανοχώρι και εν συνεχεία την ολοκληρωτική καταστροφή του Γρατιανού κοντά στο φαράγγι της Μέλισσας. Το έργο του Χόπφ μετέφρασε απ' τα Γερμανικά ο Κερκυραίος Γυμνασιάρχης Ιωάννης Ρωμανός το 1891.)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

<<... Ο Γρατιανός και ο αδερφός αυτού Νικόλαος εστράτευσαν προς νεόκτιστον φρούριον, δέκα μίλια εκ Λευκάδος απέχον. Η οδός ήγε δι αποκρήμωνν ορέων και ουδείς των Γραικών εφάινετο. Το φρούριον, αφρούρητον όν, αμέσως επιρπολήθη μετά των πέριξ πηλίνων ως επί το πλείστον και

αχυροσκεπών οικιών, ουδεμιάς ζωοτροφίας ή άλλου τινός των επιτηδείων εκεί ευρεθέντος.

Ου μακράν απ' αυτού εν τοσούτω συνηγέρθησαν οι Γραικοί, 500 πεζοί και 40 ιππείς, οίτινες τον μεν Γρατιανόν εδέχθησαν λαιδορούντες, τους δε ενετούς οπλίτες έβαλλον, ετόξευον και εσφενδόνων ούτως, ώστε ηνάγκασαν αυτούς εις υποχώρησιν προς το φρούριον της Αγίας Μαύρας. Ίνα δ' επισπεύσει την πορείαν, ηβουλήθη ο Γρατιανός ν' αγάγη την ευάριθμον στρατιάν δι' επιτομωτέρας και ευπορωτέρας παρά ταις ναυσίν οδού. Αλλ' ου γινώσκοντος εκείνου ακριβώς αυτήν, αφίκοντο μετ' ου πολύ εις άβατον φάραγγα.

Απειρηκότες υπό του καμάτου, ταλαιπωρούμενοι υπό τε της δίψης και της πείνης, ήλθον τέλος εις οροπέδιον, ένθα διενσούντο ν' αναπαυθώσιν, ότε αίφνης οι Γραικοί επέπεσον πάντοθεν επ' αυτούς και αιματώδης συνεκροτήθη αγών. Μόνον δε χάριν ετοιμώς πεμφθείσης παρά του στόλου βοηθείας ηυμοίρησαν να σωθώσιν οι συγκεκλεισμένοι, αλλ' ο Γρατιανός και ο Νικόλαος απήχθησαν εις την Επισκοπίαν αιχμάλωτοι και δέσμιοι...>>

(Στη σκηνή μαζί με όλους τους πρωταγωνιστές κείται δεμένος ο Γρατιανός και ο αδερφός του Νικολάκης, στα πόδια του Φωτεινού...)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Δε σε χαλάμε Γρατιανέ. Γερμένους και αδύνατους
εμείς δεν τυραννάμε. Μου σύντριψες τα δάχτυλα,
μου σκύλεψες τη χαίτη με δέκα υποταχτικούς. Μας
σάπιζες στο ξύλο και μεις αγκομαχούσαμε αγρίμια
λαβωμένα, μας λέρωσες το μέτωπο, μας γύμνωσες,
μας κρέμασες, μας πάτησες στο χώμα, ρήμαξες τα
κατώγια μας, σπυρί κλωνί δεν άφησες στα δόλια τα
παιδιά μας...

Όμως ετούτη η φυλή γερμένους δεν τους κόβει!!!

Ο Νικηφόρος πρόσταξε στην Άρτα πως σε θέλει. Εκεί
να λογαριάσετε δικά σας νιτερέσα, οπόχουνε στους
θρόνους τους του κόσμου οι δεσποτάδες.

Ξόμπλι να πάρει, μοναχά, ο γιός σου ο Βερνάρδος,
πως αν θελήσει κάποτε στ' αψηλώμα ν' ανέβει, τους
Σφακισάνους μια φορά πως θα ξανασκλαβώσει, ίδιο
θα λάβει τέλεμα, ο Λάμπρος και ο Μήτρος μου μ'
όρκο σφιχτά δεμένοι, εκεί πάνω στα αίματα στο
σταβαριού τη σπάθη, που μου' λιωσες τα δάχτυλα,
την ξένη ψώρα πούρχεται τη χώρα να μαδήσει,
πάντα θα τη συντρίβουνε, πάντα θα τη νικάνε.

(Γυρνώντας ο Φωτεινός προς τους ανθρώπους του
Νικηφόρου, που τον βοήθησαν στην εξέγερση κατά
του Γρατιανού, τους προστάζει...)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Πάρτε τους , ο δεσπότης σας πεσκέσι τους ζητάει,
απινωμής τους χάθηκαν λεβέντες παλικάρια.

(Μεταφέρονται οι αιχμάλωτοι Γρατιανός και ο αδερφός του Νικολάκης. Ο Φωτεινός καλεί τους συντρόφους του να μοιρολογήσουν τους σκοτωμένους Φράγκους, όπως επιτάσσει η ελληνική παράδοση, καθώς πρέπει σε νεκρούς.)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Ήταν κι εκείνοι τους παιδιά, παιδιά καλομανάδων,
που μπήκανε στη δούλεψη του Γρατιανού για τ'
Άσπρα, τέτοια τους έταξε πολλά για να τους
δελεάσει, και την φωλιά τους άφησαν, Τοσκάνη,
Καλαβρία. Ας τους μοιρολογήσουμε, τι κι αν είναι
Φράγκοι, εμείς, Ρωμαϊκή ψυχή, εμάθαμε χρόνους
μακρούς, όθε και ν' άρχονται οι νεκροί μόνο να τους
τιμάμε..

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΩΝ

Δυστυχισμένοι, νάχανε πατέρα, αδέρφι, μάνα, να
τους μοιρολογούσανε...

Η γη μου η Σφακισάνα που' ναι Κυρά φιλόξενη τον
κόρφο της θ' ανοίξει, και με το αίμα της σφιχτά τη
σάρκα τους θα σμίξει...

Δυό δέντρα να φυτρώσουνε, της λευτεριάς
πλατάνοι... Λεύτεροι, ανεμόδαρτοι εμείς οι
Σφακισάνοι το μήνυμα να στέλνουμε: Ποτέ
ξενοκρατία... Ποτέ του ξένου πάτημα τη γη να
μαγαρίσει...

(Για να ακολουθήσει ο λεύτερος ξαναασμός του
αφηγητή για τη λεύτερη και νιόχτιστη πατρίδα...)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Τώρα φτερά σε καβαλάρισσα φωνή, γλυκά να
τραγουδήσει, στο ξάγναντο σταθήκαμε του
νιόφερτου ανέμου, για κει που πρωτοχύμηξε το φως
όλοι τραβάμε, χέρια βαστάνε τη φωτιά για όσα μας
τρομάζουν.

Να γονατίσουν τ' αντισύλια των ψυχών, στους
δρόμους της ελευθερίας, όσο μακρύτερα μπορείς το
βέλος σου πατρίδα, πλημμυρισμένο στης ζωής τα νιά
τα μονοπάτια, τραγουδισμένο από λαλιές των τίμιων
ξωμάχων, που το σταβάρι οδηγούν ίσια στ' αλέγρο
χώμα, της γης που τους αγάπησε, κι οπού το αίμα
της μαζί, αντάμα το μοιράζουν.

Στους βράχους π' αγαπήσαμε ρίξε θεέ μια πάχνη,
ανέγγιχτοι να μείνουνε στα δειλιασμένα στίφη,
φωνές λουσμένοι άμετρες, με μια βοή αφέντρα,
ποτέ ρωγμή, ποτέ σκουριά, στα θεία μάρμαρά τους.

Ασβεστωμένες μας αυλές γιορτάστε, ξεφαντώστε,
στημόνια της ελευτεριάς τα χέρια σας υφαίνουν,
στις πιο καθάρεις της γενιάς πηγές ναματισθείτε, με
την τρανή χαρά μπροστάρη σας χορέψτε,
τραγουδήστε, για όσα απ' τα τρίςβαθα, Ψυχή
Ελληνική, αιώνες μας φιλεύεις .

Αητοφτέρουγη γενιά ξολεθρεμούς αφήφα, ο δρόμος για τ' αμάραντα ολόϊσα τραβάει, της λευτεριάς η χόβολη ξανά λαμποκοπάει, τον μαύρο φόβο πέρα φύγαμε, και μάθαμε να κράζουμε τη λευτεριά αφέντρα.

(Συνεπαρμένος και ο Γέρο – Φωτεινός, απ' τον οίστρο της ελευθερίας, θα κλείσει με τον δικό του θείο ανασασμό, για την ευλογημένη του γη...)

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

-Ω, γη ευλογημένη μου, από της Γύρας τα νερά, στη χώρα του Απόλλωνα το βραχερό Δουκάτο, λεύτερα να ριζοβολάς, λεύτερα να καρπίζεις, ν' αστράφτεις να φεγγοβολάς, με μια φωνή, με μια ψυχή: Ποτέ σκλαβιά!!! Ποτέ δεσμά!!! Ποτέ ξενοκρατία!!!

Και τώρα στα γεράματα, να σ' αγναντέψω μπόρεσα απ' την Κορφή του Κόντρου, νιόφωτη, ανεμπόδιση, χωρίς αλύσου μοίρα, πέρα να λάμπ' η λευτεριά, γνωρίσαμε το ψήλος της μες στις ψυχής τα κρόσια.

Της άβυσσος αφανιστές, με της οργής τα στάχια στα χέρια προχωρήσαμε, λαμποβολές ν' αστράφτουνε παιδόπουλα στις ρούγες, μες στα λημέρια της χαράς η νιότη κι η παλικαριά στις χάρες ασωτέψτε, στήστε χορούς, να σμίξουνε η πλάση και η λευτεριά με θεία τρυφεράδα...

Ω, μάνα αντροκάρπισσα, τ' άχαρα τα παιδιά σου για
σε ελαχταρίσανε, ο χτύπος της καρδιάς τους με σένα
αιματώθηκε, ενίκησαν για σένα!!!

Ω, γη ευλογημένη μου, στον όργο της ανατολής
ρήγισσα και σπουδάστρα... Μητέρα...
Αγιομαυρίτισσα... Λεύτερη... Σφακισάνα...

(Δύο και τρεις φορές ο τελευταίος ανασασμός του
Γέρο – Φωτεινού για να πέσει η ΑΥΛΑΙΑ...)

ΛΕΥΚΑΔΙΤΙΚΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Αλατολόγος. Ξύλινο μικρό κιβώτιο για το αλάτι το
χοντρό.

Αγιομαυρίτης. Ο κάτοικος της Λευκάδας.

Αγριοκόκι. Το φυτό βίκος για σανό.

Αλαίμαρχος. Βιαστικός, απαιτητικός να τα κάνει όλα.

Άλογα αλέστα. Άλογα με μεγάλο και γρήγορο βηματισμό.

Αναφταώνομαι. Εξαφανίζομαι ξαφνικά.

Ανάκαρα. Δεν έχω ανάκαρα. Δεν έχω δυνάμεις.

Άλατρο, Χαραδιάτικα, Γένη, Δαισήμου, Σύβοτα, Αλεχτόρι, Λειψόπυργος, Εύγερος, Μαρανοχώρι, Κοντάρινα, Βουρνικά, Σύβρος, Λαγηνάκι, Νιοχώρι. Όλα χωριά και τοποθεσίες στη Νότια Λευκάδα.

Αϊ Νικόλας Ιράς. Μοναστήρι στο νοτιότατο άκρο της Λευκάδας.

Ασφελαχτός. Ακανθώδης θάμνος, ο ασπάλαθος του Σεφέρη.

Αϊτέρνω. Βοηθάω κάποιον στη δουλειά του.

Ανάληψη. Εκκλησία των Σφακιωτών στο χωριό των Ασπρογερακάτων.

Αϊ Γιάννης Αργανάς. Καστρομονάστηρο στην ορεινή Λευκάδα.

Απλάδια. Ρούχα για κλινοσκέπασμα.

Αγγελόκρουσμα. Ξαφνικό χτύπημα, κυρίως απ' την μοίρα.

Αβυζέρνω. Δίνω εντολή, παραγγέλλω κάτι.

Ανάλατο. Ξεραμένο λίπος χοίρου.

Αρήλογος. Μεγάλο κόσκινο για το κοσκίνισμα του σιταριού στο αλώνι.

Αρκολιά. Παλιά πηγή στον μεσοδιάστημα των χωριών Ασπρογερακάτα – Πινακοχώρι των Σφακιωτών.

Αχλιβέ ποταμέ. Χλιαρέ ποταμέ.

Απεταστή . Περιοχή κοντά στο φαράγγι της Μέλισσας.

Ατζάρδο. Παράτολμο θάρρος.

Απινωμής τους. Εξ αιτίας τους, για χάρη τους.

Αγκούσα Στενοχώρια, άγχος.

Ανδηγαυός. Ο Ζώρζης Γρατιανός, κατάγονταν απ' τη Φράγκικη δυναστεία των Ανδηγαυών, που κατείχαν την Λευκάδα, (1332 – 1362).

Αϊ Λιάς. Ερημοκκλήσι στην ψηλότερη κορφή της Λευκάδας.

Αλαμανιά. Φασαρία, θόρυβος.

Βαστάγομαι γερά. Έχω οικονομική άνεση.

Βαθύλακκος. Τεράστιο κοίλωμα στο χωριό Λαζαράτα των Σφακιωτών.

Βάραγγας. Μεγάλη βαθιά λεκάνη νερού στα λαγκάδια, που πέφτει το νερό από ψηλά σαν καταρράχτης.

Βαρτζαμί. Ποικιλία μαύρου Λευκαδίτικου σταφυλιού.

Βαντάκα. Μικρή στίβα ρούχων ή άλλων αντικειμένων.

Βαρέλα. Λευκαδίτικη μέτρηση του κρασιού και του λαδιού, ίση με δέκα περίπου σημερινά κιλά.

Βαντιέρα. Μεγάλος μεταλλικός δίσκος.

Βεργέτες και Μπόκολες. Χρυσοί μικροί μεταλλικοί κρίκοι για τα γυναικεία αυτιά.

Βένα. Η κληρονομικότητα των γενιών.

Βερνάρδος. Ο γιός του Γρατιανού ο οσποίος τον διαδέχθηκε στην ηγεμονία της Λευκάδος, όμως πέντε χρονιά μετά, αθόρυβα και αναίμακτα τον παραμέρισε ο Λεονάρδος Τόκκος, για να εγκαθιδρύσει στην Λευκάδα τη δική του δυναστεία, (1362 – 1479).

Βρίζα. Η σίκαλη

Γήταυρος, Πάλας, Νικολής, Ρουπακιάς, Διγενής. Λευκαδίτες κλέφτες στα βουνά του νησιού κατά την Φραγκοκρατία, (1295 – 1479) και την Τουρκοκρατία, (1479 – 1684).

Γνέμα. Το νήμα ύφανσης.

Γήμορο. Ο φόρος σε αγροτικά είδη που πλήρωναν οι Λευκαδίτες στον Ζώρζη Γρατιανό.

Γρυπάρια. Βελονοειδή αγριόχορτα, άριστη τροφή για τα ζωντανά.

Γκαινιάζω. Αποκτώ κάτι καινούργιο.

Γεννήματα. Τα σιτηρά.

Γήκος. Τοποθετημένα τα χοντρόρουχα του σπιτιού με τη σειρά σε στίβα.

Γιομάρα. Μαύρη μουτζούρα από οικιακά σκεύη.

Γίγκλα. Δερμάτινο λουρί που στηρίζει το σαμάρι στην κοιλιά του αλόγου.

Γριά Λαγκάδα. Ξεροπόταμο των Σφακιωτών που ξεκινάει απ' τον Κόντρο και χύνεται στην θάλασσα του Αγίου Νικήτα.

Γύρα. Το βορειότερο άκρο της Λευκάδος, η θάλασσα της Γυράπετρας.

Διάζομαι. Φτιάχνω το διασίδι για τον αργαλειό.

Δάγκα. Στένεμα δρόμου.

Δευτέρης. Το δεύτερο βόδι στο ζευγάρι του Φωτεινού.

Δεν ελάμπαξα ποτέ. Δεν φοβήθηκα ποτέ.

Δαφνοπαναγιά. Εκκλησία της Παναγίας στα Ασπρογερακάτα των Σφακιωτών.

Δρυμώνι. Ξύλινο φτυάρι για το αλώνισμα.

Δρούγα. Τα αδράχτι.

Δικριάνι. Τριχαλωτό φτυάρι για το αλώνισμα.

Δημοσάρι. Ξεροπόταμο της Λευκάδος που χύνεται στην περιοχή του Νυδριού.

Δουκάτο. Το νοτιότερο βραχώδες ακρωτήριο της Λευκάδος.

Ελάτη. Βουνό της Λευκάδας.

Επισκοπή. Ιστορικό Μοναστήρι της Παναγίας στο Σπανοχώρι, το οποίο κτίσθηκε περί τα μέσα του 14^{ου} αιώνα. Εδώ πρωτάρχησε η Επανάσταση της Βουκέντρας το 1357, στην οποία αναφέρεται Ο ΦΩΤΕΙΝΟΣ, αλλά και ο άλλος ξεσηκωμός των Σφακισάνων κατά των Άγγλων το 1819.

Ζάρκο. Μέρος που φυλάνε τα νεογέννητα αρνιά.

Θελέσι. Ογκώδης, βαρύς, σκληρός.

Θώπιας. Αλβανός ηγεμόνας στην περιοχή της Άρτας και της Αιτωλοακαρνανίας τον 14^ο αιώνα.

Καρίκι. Το περίβλημα που φυλάσσεται μέσα ο καρπός των οσπρίων.

Καναβέτα και φορτσέρι. Δύο μικρά ξύλινα έπιπλα στα οποία έβάζαν τα επίσημα χαρτιά του σπιτιού, συμβόλαια κτλ, αλλά και τα τιμαλφή τους.

Καπάσα για κολυμπάδες. Μεγάλο πήλινο δοχείο, όπου πάστωναν μέσα τις ελιές.

Καλοκαιριά της Παπαντής, Μαρτιάτικος χειμώνας. Λευκαδίτικη παροιμία, σύμφωνα με την οποία, αν την ημέρα της Υπαπαντής έχει καλοκαιρία, θα ακολουθήσει χειμώνας τον Μάρτη.

Κάτοικας. Το κοτέτσι.

Καλαβρού. Αγροτική περιοχή των Σφακιωτών, ανήκουσα προφανώς σε κατοίκους απ' την Καλαβρία της Ιταλίας, τους οποίους μετέφερε η δυναστεία των Τόκκων, (1362-1479), στην Λευκάδα.

Κάπρος. Αγροτική περιοχή των Σφακιωτών.

Κδέλες. Κινήσεις ζικ – ζακ, ελιγμοί.

Κουφά. Τα ποντίκια.

Κουρήτες. Άγρυπνοι φύλακες του Δία, στο Ιδαίον Άντρο του Ψηλορείτη, όπου τον έβαλε η μητέρα του Ρέα, για να αποφύγει τον θάνατό του απ' τον Κρόνο. Με τον θόρυβο των όπλων τους και με τα κρουστά

τους όργανα επεσκίαζαν το κλάμα του Δία, ώστε να μην τον ακούσει ο Κρόνος.

Κύπερη. Αγριόχορτο.

Κ' εκείθε πίσω τι καλά. Ρωτώντας ο Φωτεινός εννοεί απ' τα Πίσω χωριά της Λευκάδας, τι νέα υπάρχουν. Τα χωριά του νησιού τα χωρίζει η κάθετη οροσειρά των Σταυρωτών ορέων σε Μπροστινά Χωριά (βορειοανατολικά) και Πίσω Χωριά. (νοτιοδυτικά).

Κατελωμένος. Βρώμκος.

Κνώδαλο. Πράγμα ευτελούς αξίας.

Κοιτάζω στυλά. Κοιτάζω λοξά και περίεργα.

Κανίσκι. Δώρα των συγγενών κατά τον γάμο, τα οποία κουβαλούν μέσα σε στολισμένα κοφίνια.

Κορφούγκια. Τηγανισμένο το πρώτο γάλα των προβάτων, αφού γεννήσουν και είναι παχύρευστο.

Κρεμάθα. Ξύλινη κρεμάστρα για αντικείμενα του σπιτιού.

Κορκάλι. Το μικρό κρεμμύδι προς φύτευση.

Κολτρίνες. Μικρές κουρτίνες πλεγμένες στο χέρι.

Κορνάκλα. Το κοράκι.

Καρτούτσο και καρτεζίι. Δοχεία μικρά, με τα οποία μετρούσαν στα λιτροβιά την παραγόμενη ποσότητα λαδιού.

Καταποτήρας. Περιοχή των Σφακιωτών στο Σπανοχώρι.

Κλαρί εκατό κιλώνε. Έτσι μετρούσαν οι ειδικοί τα λιοστάσια στην Λευκάδα, με το κιλό το κλαρί, όπου κιλό ήταν ο όγκος του κλαριού των ελιών.

Κάλοψο χωράφι. Χωράφι που κάνει βραστερά όσπρια.

Κοντράτα. Συνοικία του Πινακοχωριού των Σφακιωτών.

Κεχρινές, Δάφνη, Φάσσος. Αγροτικές περιοχές των Σφακιωτών.

Καταψιά. Λίγο νερό.

Κόθρος.. Το ξύλινο περίβλημα της σήτας.

Καρφοβέλονας. Βελόνα με έγχρωμη κεφαλή.

Κρέπι. Έντονο πολύχρωμα κομμάτι ύφασμα που καλύπτει τον γυναικείο μπούστο στην Λευκαδίτικη στολή και το οποίο ενίοτε χρησιμοποιούσαν για να σκεπάζουν τα μικρά καλάθια, που πήγαιναν με γλυκίσματα οι συγγενείς στους γάμους.

Κούλμος. Η περιοχή της αρχαίας Λευκάδος, που σήμερα είναι ένας απέραντος ελαιώνας.

Καρανιάζω για νερό. Διψάω φοβερά.

Κότολο. Γυναικείο Λευκαδίτικο ένδυμα που έφτανε μέχρι τους αστραγάλους.

Καβαλοσκούτι. Υφαντό πολύχρωμο ρούχο που τοποθετούσαν πάνω στο σαμάρι των αλόγων στους γάμους και στα πανηγύρια.

Κοντέσι. Εξάρτημα στην Λευκαδίτικη στολή των μεγάλων γυναικών.

Καρπολόι. Ξύλινο φτυάρι με το οποίο μάζευαν το αλωνισμένο σιτάρι.

Καταρρίχωση. Το πάνω μέρος του τοίχου του σπιτιού, στο οποίο πατούσαν τα μαδέρια.

Καρφώματα. Τα προικιά της νύφης τα έρριχναν επιδεικτικά σε μεγάλα δέματα και τα οποία κάρφωναν μεταξύ τους, αλληγορικά για δέσιμο των μελονύμφων, με κόκκινες κλωστές. Η εκδήλωση γινόταν την Παρασκευή πριν τον γάμο. Εν συνεχεία αυτοί οι κόμπι, όπως έλεγαν τα δεμένα ρούχα, μεταφέρονταν με τα άλογα στο σπίτι του γαμπρού, ενώ ακολουθούσαν οι συγγενείς της νύφης και του γαμπρού με τραγούδια.

Καρφάκαινα. Γυναίκα απ' το σόϊ των Σφακιωτών με το Κρητικό επίθετο Καρφάκης, η οποία γνώριζε όλα τα τραγούδια τα σχετικά με τον γάμο και τις διάφορες εκδηλώσεις του.

Κεντρώνω. Μπολιάζω.

Κριαρώνω. Συγκρούομαι με κάποιον.

Κρασί κεφαλιακό. Κρασί Λευκαδίτικο δυνατό.

Κόντρος. Το ορμητήριο του Φωτεινού. Περιοχή σε υψηλό σημείο πάνω απ' το χωριό των Ασπρογερακάτων.

Κυβέρτια. Τα μελίσια.

Κόκκινη Εκκλησιά. Μοναστήρι του 15^{ου} αιώνα στα Πλατύστομα της Λευκάδος.

Κόρφος. Το άνοιγμα του Αμβρακικού κόλπου κοντά στην Πρέβεζα.

Λιναροσκουλίδες. Μάτσα από ακατέργαστο λινάρι.

Λέφα. Η αιματαιίμεση.

Λιόκριση. Αρρώστια σαν τον ίκτερο, πίστευαν πως αποκτάται όταν κοιτάζουμε το φεγγάρι στην πανσέληνο, γι' αυτό και τη γιάτρευαν με ξόρκι.

Λίπο ποτάζει μοναχά. Μόνο παχαίνει.

Λουρίτης. Φίδι που τρώει τα αυγά και μετά λιάζεται.

Λάπη. Το μολύβι, το στυλό με μελάνη.

Λιγατοχάρτι. Το χαρτί που κατέγραφαν οι Λευκαδίτες τα προικιά της νύφης, κινητά και ακίνητα.

Λίζαινα. Περιοχή των Ασπρογερακάτων με νερά.

Λαχίδι. Αγροτικό τεμάχιο.

Λιβαθώ και Σάμη. Περιοχές της Κεφαλλονιάς.

Λομποκρατάει. Υπάρχει βαθούλωμα που κατακρατά τα νερά της βροχής.

Λουμίνιο. Μικρό δοχείο φωτισμού με λάδι και φυτίλι.

Μαλάθα. Μεγάλο σκεύος πλεγμένο με καλάμι, στο οποίο έβαζαν τα καρβέλια το ψωμί.

Μαλαθράκι. Υδροπηκία, έλλειψη νερού.

Μελετινή. Το φυτό αψιθιά.

Μέλισσα. Περιοχή των Σφακιωτών με νερά τρεχούμενα, όπου υπήρχαν εννέα νερόμυλοι. Σήμερα το ομώνυμο φαράγγι της είναι επισκέψιμο.

Μεσοχώρι. Σχεδόν βυζαντινός οικισμός των Σφακιωτών, κάτω απ' το σημερινό Σπανοχώρι.

Μποτσάρες. Περιοχή των Σφακιωτών, κοντά στο φαράγγι της Μέλισσας.

Μούτζαρο. Ευτελές πράγμα.

Μοτάρι. Ξανθό νήμα.

Μολώνω. Φράζω.

Μονάτος. Παρόμοιος.

Μ' έναν όργο. Με μια γραμμή, με μιαν ανάσα.

Μιταριές. Ο θόρυβος απ' τα μιτάρια του αργαλειού.

Μπέλτσος. Καρσάνος γυρολόγος, που μάζευε τα χοντρά υφαντά, τα φόρτωνε στα άλογα και τα πήγαινε στη νεροτροβιά, στο Μοναστηράκι του Ξηρομέρου.

Μανέστρα. Η σούπα του βρασμένου κρέατος.

Μεσάλι. Υφαντό τραπεζομάντηλο με πλουμιστά στολίδια, τις λεγόμενες Λευκαδίτικες σπάθες.

Μπακράτσι. Μικρό μεταλλικό δοχείο στο οποίο άρμεγαν κυρίως τα πρόβατα.

Μέγας Λόμπος. Ονομασία τεράστιου βαθιού μέρους ποταμιού.

Μου κάζεται. Μου φαίνεται, νομίζω.

Ματώζος. Ο έχων κόκκινα μάγουλα.

Μανιώνω. Δυναμώνω απότομα, εξαγριώνομαι.

Μη μοριάσουν τα λάχανα. Να μην κολλήσουν στο βράσιμο.

Μπαντίδοι. Ασύδοτοι.

Ντεμέλα. Μαξιλαροθήκη φτιαγμένη στον αργαλειό.

Νύλακας. Ο κισσός.

Νώπη. Η υγρασία.

Νιόκος. Ζυμαρικό, το κριθαράκι.

Νιόφωτο. Το ζευγάρι των μελονύμφων.

Να μάσω ότι άλλο. Ότι άλλο μαζέψω.

Νικηφόρος. Ο εξουσιαστής της Κεφαλλονιάς.

Ντεριά. Περιοχή των Σφακιωτών ανάμεσα απ' τα χωριά Κάβαλλος και Σπανοχώρι.

Να μην παδείρετε. Να μην έχετε ανάγκη.

Ξάϊ. Η αμοιβή, ο φόρος.

Ξαχουρδάω. Γλιστράω.

Ξεζορκιάζομαι. Ξεγυμνώνομαι.

Ξεφτιλίζω το καντήλι. Ανεβάζω το φυτίλι του.

Ξεχωνιάζω. Σκάβω βαθιά για να φυτέψω νέο αμπέλι.

Οβρορός. Περιφραγμένος κήπος

Ορκέλα. Η κουβαρίστρα.

Ορσίνι. Η δυναστεία των Φράγκων που κατείχαν τη Λευκάδα πριν τον Ανδηγαυό Ζώρζη Γρατιανό.

Παράλαμμα. Σκιάχτρο.

Παγερίτσο. Το στρώμα, το οποίο στα παλιά τα χρόνια μπορούσε να είναι γεμάτο, εκτός από μαλλιά, και με καλαμιά από βρώμη, την βρωμίστρα, ή από εξώφυλλα καλαμποκιού τα ροκόφυλλα.

Προστελεύω. Υπάρχω, μου μένει κάτι.

Π(ι)νιάτα. Κατσαρόλα.

Πατήρα. Ξύλινο κατασκεύασμα που πατούσαν μέσα τα σταφύλια.

Παραγαρτάρω. Ξεσυνερίζομαι με κάποιον.

Παλαμωνίδ. Ακανθώδης μικρός θάμνος, άριστη τροφή για τα γίδια.

Περγαντί. Κορυφή των Ακαρνανικών ορέων.

Πίνος. Κολλώδης αδιαβροχοποιητική ουσία στα μαλλιά των προβάτων.

Πλωρή. Περιοχή μεταξύ Πινακοχωριού (Κοντράτων) και Ασπρογερακάτων.

Πιεντάω. Υπακούω.

Πέτομαι. Στηρίζομαι κάπου.

Πευκούλια. Περίφημη παραλία σήμερα της
Λευκάδος, στον κόλπο του Αγίου Νκήτα.

Πθούλι. Μύκητας που πιάνει εσωτερικά το τυρί.

Πλένουν τα μαλλιά της νύφης. Εκδήλωση πριν τον
γάμο, όπου πηγαίνουν στην γειτονική πηγή και
πλένουν με τραγούδια και φαγητά τα μαλλιά της
νύφης, που θα χρειαστούν για να γεμίσουν
μαξιλάρια και στρώματα.

Προζύμια. Εκδήλωση την Τετάρτη πριν τον γάμο,
όπου μαζεύονται στο σπίτι της νύφης τα δύο
συμπεθερικά και ζυμώνουν με χαρές και τραγούδια
το κουλούρι της νύφης, που θα μοιραστεί στο
τραπέζι του γάμου.

Ποντάλι. Λευκαδίτικο σκαλιστό κόσμημα στον
γυναικείο μπούστο.

Ποσέσο. Δύναμη, αποκούμπι.

Παλιοχαλιάς. Περιοχή του χωριού Περατιά της
Ακαρνανίας, ακριβώς απέναντι απ' την πιο κοντινή
ακτή της Λευκάδος.

Πάγρα. Η παγωνιά.

Προπαίρνω κάποιον. Του μιλώ άσχημα.

Ρίμα. Αρρώστια των ματιών.

Ρεκατσινάτα. Εγκαταλελειμμένη συνοικία της Καρυάς ψηλά στο βουνό.

Ρεκάζω. Φωνάζω άναρθρα.

Ρεμπεύομαι κάτι. Επιθυμώ κάτι ζωηρά.

Ρεκούμπερα του σπιτιού. Τα απαραίτητα για το σπίτι.

Σάλτενη. Περιοχή του Ακτίου.

Σπαθαριές. Περιοχή των Σφακιωτών πάνω από Απόλπαινα, Φρύνη και Τσουκαλάδες.

Σπαρανιάρω κάτι. Εξοικονομώ κάτι, το προσέχω.

Σάγλα. Είδος σχοιניού.

Σπαλέτα ή κρέπι. Το ύφασμα που καλύπτει το μπούστο των γυναικών στη Λευκαδίτικη χωριάτικη στολή.

Σε δύο μποσούς. Σε δύο δόσεις, σε δύο τμήματα.

Σπάθες. Φιλοτεχήματα πάνω στα Λευκαδίτικα υφαντά. Κυρίως τα άσπρα.

Σπορά με σιναπίδι. Σπορά μέσα στην οποία φυτρώνει και το ζιζάνιο σιναπίδι.

Σάγιασμα. Χοντρό μάλλινο ρούχο με γίδινο μαλλί.

Σκιάδες. Υποτακτικοί.

Σκλημιδεύω. Τρέχω.

Σκυλί μονάτο. Σκέτο σκυλί, σαν σκύλος.

Σπαέτο. Τα μακαρόνια.

Σταφνίζω. Μετρώ, καθορίζω

Συγύρια. Τα σκεύη του σπιτιού.

Σκατζολιά. Ποικιλία Λευκαδίτικης ελιάς, ιδιαίτερα ανθεκτική σε σκληρές καιρικές συνθήκες.

Σκούλη. Η ξύλινη χειρολαβή.

Σμιρδεύω. Ανακατεύω, παντρεύω.

Σμπιράτο ραζακί. Τραγανό άσπρο Λευκαδίτικο σταφύλι.

Σοράτζο. Φράγκος ναύαρχος τον οποίο κάλεσε σε βοήθεια ο Τζώρτζης Γρατιανός, όταν απέναντι απ' την Λευκάδα εμφανίστηκαν ο Νικηφόρος και ο Θώπιας και απειλούσαν τη δεσποτεία του στο νησί. Για να συντηρήσει ο Σοράτζο τη ναυτική του μοίρα ο Γρατιανός επέβαλε φόρους στους Λευκαδίτες, οι οποίοι ξεσηκώθηκαν, ξεσηκωμός που έμεινε στην ιστορία σαν <<Η Επανάσταση της Βουκέντρας του 1357>>. Απ' τη ναυτική μοίρα του Σοράτζο ο Γρατιανός πήρε εκατό οπλίτες στην επίθεσή του κατά των Σφακισάνων.

Σφακισάνος. Ο κάτοικος των Σφακιωτών.

Σφελάγκι. Η αράχνη.

Τάλαρος. Ξύλινο δοχείο που βάζουν το τυρί.

Τζενεύομαι. Ασχολούμαι εξειδικευμένα με κάτι.

Τρόκολο. Ξύλινος σφιχτήρας που έστιβαν τα απομεινάρια απ' το πάτημα των σταφυλιών.

Τμάτσι. Χειροποίητο Λευκαδίτικο ζυμαρικό.

Τσοπόρια. Μικρές σκάλες χωραφιών σε πλαγιές.

Του ριχτού. Επί αλόγων που τρέχουν.

Τυλώνω. Τεντώνω.

Τρωγάδα. Κακοκαιρία με πολύ νερό ή χιόνι.

Φαρδακοκύλα. Αγριόχορτο που απλώνεται σε μεγάλη έκταση στο χωράφι.

Φλάρης. Καθολικός παπάς.

Φκήσου με. Ας με ευχηθείς.

Φιόρο της νύφης. Το μπουκέτο της νύφης στο γάμο.

Φρηάς. Μεγάλο ιστορικό πηγάδι στην ομώνυμη τοποθεσία των Ασπρογερακάτων, απ' το οποίο έπαιρναν νερό με τις βαρέλες και τα εφτά χωριά των Σφακιωτών.

Φρυμάξανε τα άλογα. Έβγαλαν τον χαρακτηριστικό ήχο των ρουθουνιών, όταν φοβούνται, ή βρίσκονται σε θόρυβο μεγάλο.

Φτακοίλι. Ποικιλία Λευκαδίτικου άσπρου σταφυλιού.

Φούμισε τον τόπο. Ομόρφινε τον τόπο.

Χαλκώματα. Σκεύη του νοικοκυριού, όπως ταψιά και τέτζερες.

Χειμάρρωσε. Δυνάμωσε σαν χείμαρρος.

Ψυλλιθρώνας. Έκταση με τον θάμνο ψύλλιθρο.

Ώριο στεφάνι. Πανώριο στεφάνι.

